

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ a PEDAGOGICKÁ

Katedra: Primárního vzdělávání

Studijní program: M7503 – Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

**VLIV PROCVIČOVÁNÍ VYJMENOVANÝCH SLOV
NA SPRÁVNÉ UŽITÍ PŘI JEJICH APLIKACI
V TEXTU**

**THE EFFECT OF PRACTICING KEY WORDS ON
THE CORRECT USE OF WORDS FOR THEIR
APPLICATION IN THE TEXT**

Diplomová práce: 11-FP-KPV-0071

Autor:

Tereza MACHÁČKOVÁ

Podpis:

.....

Vedoucí práce: Mgr. Věra Vykoukalová

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
84	8	18	22	24	3

V Liberci dne: 20. 4. 2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tereza Macháčková**
Osobní číslo: **P08000227**
Studijní program: **M7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obor: **Učitelství pro 1. stupeň základní školy**
Název tématu: **Vliv procvičování vyjmenovaných slov na správné užití při jejich aplikaci v textu**
Zadávající katedra: **Katedra primárního vzdělávání**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je zjištění vlivu pravidelného procvičování vyjmenovaných slov na jejich správnou aplikaci v praxi u žáků 1. stupně ZŠ a studentů učitelství pro 1. stupeň ZŠ.

Zásady pro vypracování:

- a) Na základě studia odborné literatury vytvořit vhodné úvodní texty s vybranými pravopisnými jevy pro zjištění schopnosti správné aplikace těchto jevů v praxi.
- b) Zadat texty vybranému a kontrolnímu vzorku žáků a studentů.
- c) Vytvořit sady krátkých procvičovacích cvičení pro průběžné osvojování a procvičování vyjmenovaných slov a jejich pravidelná realizace v hodinách Čj ve vybraném vzorku žáků a studentů.
- d) Vytvořit závěrečné texty pro zjištění schopnosti správné aplikace gramatických jevů v praxi po jejich pravidelném procvičování a zadání textů vybranému a kontrolnímu vzorku žáků a studentů.
- e) Vyhodnocení výsledků, provedení komparace, formulace závěrů a doporučení pro praxi.

Použité metody:
didaktické testy

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

ČECHOVÁ, Marie - STYBLÍK, Vlastimil: Čeština a její vyučování : didaktika českého jazyka pro učitele základních a středních škol a studenty učitelství. 2., upr. vyd. Praha : SPN, 1998. 264 s. ISBN 80-85937-47-6.
BRABCOVÁ, Radoslava: Didaktika českého jazyka pro studující oboru učitelství na prvním stupni základní školy. 1. vyd. Praha : SPN, 1990. 183 s. Učebnice pro vys. školy. ISBN 80-04-24251-0 (Brož.).
BRABCOVÁ, Radoslava: Didaktika českého jazyka pro 2. - 4. ročník ZŠ. Praha : SPN, 1986. 202 s.
KELIŠOVÁ, Daniela: Vyjmenovaná slova. 1. vyd. Praha : Linx spol., [1999]. 27 s. P.E.T.R. ISBN 80-902311-1-X.
Učebnice a metodiky pro český jazyk na 1. stupni ZŠ

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Věra Vykoukalová
Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání diplomové práce:

7. prosince 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

20. dubna 2013

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PaedDr. Jaroslav Perný, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 19. prosince 2011

Čestné prohlášení

Název práce: Vliv procvičování vyjmenovaných slov na správné užití při jejich aplikaci v textu

Jméno a příjmení autora: Tereza MACHÁČKOVÁ

Osobní číslo: P08000227

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má diplomová práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé diplomové práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 20. 4. 2013

Tereza Macháčková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat především paní Mgr. Věře Vykoukalové za odborné vedení mé diplomové práce a za ochotu a poskytování cenných rad a připomínek. Dále děkuji všem třídním učitelům 1. stupně ZŠ a studentům Učitelství pro 1. stupeň ZŠ, kteří byli ochotni se mnou spolupracovat a umožnili mi realizovat výzkum.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá problematikou vlivu procvičování učiva vyjmenovaných slov na jejich správné užití v dalších textech.

Teoretická část přibližuje postavení předmětu český jazyk ve vzdělávacích programech a jsou zde představeny typy pravopisu. Dále je zpracována problematika výuky psaní *i/y* po obojetných souhláskách, její začlenění v osnovách vzdělávacích programů a metodické postupy uváděné v učebnicích.

V praktické části bylo ověřováno, jaký vliv má pravidelné procvičování vyjmenovaných slov na jejich správné užití v dalších textech u žáků 1. stupně ZŠ a studentů Učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Výsledky výzkumu jsou zpracovány do tabulek a grafů.

Klíčová slova: Vyjmenovaná slova, pravopis, český jazyk, Rámcový vzdělávací program, metodika.

Abstract

This diploma thesis deals with the effect of practising the key words on their correct use in other texts.

The theoretical part of the thesis describes the position of the Czech language in educational programs and introduces the types of spelling. Furthermore, there is analyzed the problem of teaching writing *i/y* after the ambiguous consonants, its inclusion in the curriculum of educational programs and methodology presented in the textbooks.

In the practical part of the thesis, there was examined the influence of the regular practice of the key words on their correct use in other texts on the primary school pupils and on students of Teacher training for the primary school pupils. The research results are processed into tables and graphs.

Key words: Key words, orthography, Czech language, Framework Educational Programmes, methodology.

Obsah

Seznam obrázků a grafů.....	9
Seznam tabulek	10
1 Úvod.....	11
TEORETICKÁ ČÁST	12
2 Český jazyk ve vzdělávacích programech	12
2.1 Rámcový vzdělávací program.....	13
2.2 Obor Český jazyk a literatura.....	14
2.3 Jazyková výchova se zřetelem na pravopis.....	16
2.4 Typy pravopisu.....	17
2.5 Pravopisné učivo z pohledu předchozích vzdělávacích programů	19
3 Psaní i/y po obojetných souhláskách. Vyjmenovaná slova.....	21
3.1 Řady vyjmenovaných slov v Pravidlech českého pravopisu	21
3.2 Slova příbuzná.....	22
3.3 Homofonie ve vyjmenovaných slovech	23
3.4 Diskuse k výběru řad vyjmenovaných slov	26
3.5 Komparace řad vyjmenovaných slov v učebnicích.....	28
3.5.1 Komparace vyjmenovaných slov po B	29
3.5.2 Komparace vyjmenovaných slov po L	29
3.5.3 Komparace vyjmenovaných slov po M	30
3.5.4 Komparace vyjmenovaných slov po P.....	31
3.5.5 Komparace vyjmenovaných slov po S.....	32
3.5.6 Komparace vyjmenovaných slov po V	32
3.5.7 Komparace vyjmenovaných slov po Z	33

4	Metodika výuky vyjmenovaných slov	34
4.1	Zásady výuky vyjmenovaných slov	34
4.1.1	Algoritmus zdůvodňování psaní (ne)vyjmenovaných slov	34
4.2	Pohled na metody výuky vyjmenovaných slov v učebnicích	35
4.2.1	Učebnice ALTER	36
4.2.2	Učebnice Scientia	41
4.3	Druhy cvičení procvičujících pravopis se zřetelem na vyjmenovaná slova	45
4.4	Význam čtení pro výuku pravopisu	49
	PRAKTICKÁ ČÁST	50
5	Metodologický postup a organizace výzkumu.....	50
5.1	Respondenti.....	50
5.2	Metody užití při výzkumu	51
5.3	Organizace výzkumu.....	52
5.4	Představení výzkumných materiálů	53
5.5	Přehled hodnocených slov.....	57
5.6	Stanovení hypotéz	59
6	Vyhodnocení výzkumu	60
6.1	Výsledky testů.....	60
6.2	Zhodnocení hypotéz	76
6.3	Doporučení pro praxi	76
7	Závěr	82
	Seznam použité literatury	83
	Seznam příloh	85

Seznam obrázků a grafů

Obrázek 1: Vyjmenovaná slova po B (Dvorský, Lovis 1995, s. 36)	36
Obrázek 2: Základní řada vyjmenovaných slov po B (Dvorský, Lovis 1995, s. 37)	37
Obrázek 3: Slova příbuzná (Dvorský, Lovis 1995, s. 37)	37
Obrázek 4: Homofona (Dvorský, Lovis 1995, s. 38).....	38
Obrázek 5: Ústní procvičování (Dvorský, Lovis 1995, s. 38)	38
Obrázek 6: Cvičení z učebnice (Dvorský, Lovis 1995, s. 38)	39
Obrázek 7: Doplnňování částí slov (Dvorský, Lovis 1995, s. 39).....	40
Obrázek 8: Doplnňování y,ý/i,í (Dvorský, Lovis 1995, s. 39)	40
Obrázek 9: Doplnňování vět (Dvorský, Lovis 1995, s. 43).....	41
Obrázek 10: Nahrazování slov (Dvorský, Lovis 1995, s. 43).....	41
Obrázek 11: Motivační báseň (Klímová, Svobodová 1998, s. 130)	42
Obrázek 12: Obojetné souhlásky (Klímová, Svobodová 1998, s. 133).....	42
Obrázek 13: Vyjmenovaná slova po B (Klímová, Svobodová 1998, s.130)	43
Obrázek 14: Řada vyjmenovaných slov (Klímová, Svobodová 1998, s. 134)	43
Obrázek 15: Homofonní slova (Klímová, Svobodová, 1998, str.134)	44
Obrázek 16: Vlastní jména a města (Klímová, Svobodová 1998, s. 135)	44
Obrázek 17: Doplnňování i,í/y,ý (Klímová, Svobodová 1998, s. 137)	45
Obrázek 18: Doplnňovací cvičení (Klímová, Svobodová 1998, s. 136)	45
Graf 1: Nejčastější chyby experimentální skupiny žáků	62
Graf 2: Nejčastější chyby experimentální skupiny žáků 2	64
Graf 3: Nejčastější chyby kontrolní skupiny žáků.....	66
Graf 4: Nejčastější chyby kontrolní skupiny žáků 2.....	68
Graf 5: Nejčastější chyby experimentální skupiny studentů	70
Graf 6: Nejčastější chyby experimentální skupiny studentů 2	71
Graf 7: Nejčastější chyby kontrolní skupiny studentů.....	74
Graf 8: Nejčastější chyby kontrolní skupiny studentů 2.....	75

Seznam tabulek

Tabulka 1: Počet slov v řadách po B	29
Tabulka 2: Počet slov v řadách po L.....	30
Tabulka 3: Počet slov v řadách po M	31
Tabulka 4: Počet slov v řadách po P	31
Tabulka 5: Počet slov v řadách po V	32
Tabulka 6: Počet slov v řadách po Z.....	33
Tabulka 7: Počet slov v řadách	33
Tabulka 8: Přehled respondentů	51
Tabulka 9: Přehled hodnocených slov	57
Tabulka 10: Výsledky vstupního testu experimentální skupiny žáků	61
Tabulka 11 Výsledky výstupního testu experimentální skupiny žáků	62
Tabulka 12: Přehled výsledků obou testů experimentální skupiny žáků.....	64
Tabulka 13: Výsledky vstupního testu kontrolní skupiny žáků.....	65
Tabulka 14: Výsledky výstupního testu kontrolní skupiny žáků.....	67
Tabulka 15: Přehled výsledků obou testů kontrolní skupiny žáků	68
Tabulka 16: Výsledky vstupního testu experimentální skupiny studentů	69
Tabulka 17: Výsledky výstupního testu experimentální skupiny studentů	70
Tabulka 18: Přehled výsledků obou testů experimentální skupiny studentů.....	72
Tabulka 19: Výsledky vstupního testu kontrolní skupiny studentů.....	73
Tabulka 20: Výsledky výstupního testu kontrolní skupiny studentů.....	74
Tabulka 21: Přehled výsledků obou testů kontrolní skupiny studentů	76
Tabulka 22: Komparace forem procvičování	77

1 Úvod

Na prvním stupni základní školy žáci poznávají učivo různých oblastí a oborů. Nejvíce mne oslovilo učivo předmětu český jazyk, a proto jsem se rozhodla jím zabývat ve své diplomové práci. Vybrala jsem si problematiku pravopisných jevů - psaní y,ý po obojetných souhláskách, běžně shrnutých pod názvem vyjmenovaná slova.

V průběhu mého působení na praxích v základních školách jsem pozorovala, že velká část žáků má s tímto učivem potíže. Při zamyšlení nad zmiňovanou problematikou a na základě osobních zkušeností jsem si uvědomila, že s vyjmenovanými slovy bojují nejen žáci základních škol, ale i dospělí lidé, kteří už základní a střední školy dávno opustili. Rozhodla jsem se tedy ověřit, jaký vliv má průběžné procvičování vyjmenovaných slov na jejich správné užití v dalších textech.

Svou diplomovou práci jsem rozdělila na dvě části. V teoretické části se zabývám současnými kurikulárními dokumenty se zaměřením k předmětu český jazyk. Dále přibližuji druhy pravopisu, z nichž přecházím k problematice tzv. vyjmenovaných slov. Zaměřila jsem se na postavení vyjmenovaných slov ve vzdělávacím programu RVP¹. Pozornost jsem věnovala tomuto učivu i v učebních materiálech. Porovnávala jsem řady vyjmenovaných slov ve vybraných učebnicích a pro komparaci jsem použila učebnice nakladatelství ALTER, PRODOS a FORTUNA. Zaměřila jsem se také na homofona v pravopisných jevech. Zajímala jsem se o metodické postupy výuky vyjmenovaných slov, jako příklad uvádím metodiku výuky z učebnice ALTER a Scientia. Dále přibližuji nejpoužívanější druhy pravopisných cvičení užívaných v učebnicích.

V praktické části své diplomové práce představuji průběh a výsledky svého výzkumu. Pro provedení výzkumu jsem oslovila vybraný vzorek žáků základních škol, ale také vysokoškolských studentů, a pozorovala, je-li pro ně pravidelné procvičování vyjmenovaných slov klasickou formou přínosem, nebo zda-li procvičování neovlivní úspěšnost jejich výsledků. Na základě zjištěných výsledků jsem se pokusila vyvodit závěry a doporučit další způsoby procvičování vyjmenovaných slov pro pedagogickou praxi.

¹ RVP = Rámcový vzdělávací program

TEORETICKÁ ČÁST

2 Český jazyk ve vzdělávacích programech

Postavení samotného předmětu český jazyk se v průběhu vývoje školství v naší zemi měnilo. V dávných dobách významné panovnice Marie Terezie byla na školách upřednostňována němčina a mluvnické prvky českého jazyka se dostávaly mimo pozornost. Přesto se koncem 18. století ve školách místo češtiny upevnilo. Postupem času se začala tvořit určitá pravidla pro výuku správného používání písemného jazyka.

Vyhlášením školské reformy v roce 1869 se prodloužila povinná školní docházka na osm let. Mateřský jazyk se stal nejdůležitějším předmětem ve škole. Postupně se důraz začal klást na správné mluvnické, lexikální, pravopisné a ortoepické vyjadřování. V průběhu dalších let prošlo vyučování českého jazyka společně se systémem školství početnými změnami a úpravami, až dospělo do své současné podoby (Brabcová, 1990).

Dříve než vešel v platnost Rámcový vzdělávací program, školy vyučovaly podle tehdejších platných vzdělávacích programů. Hovoříme o vzdělávacích programech Základní škola, Národní škola a Obecná škola. Tyto programy se lišily v zaměření vzdělávacích obsahů na žáka. Nejpoužívanějším z nich byl vzdělávací program Základní škola, podle něhož vyučovalo minimálně 70 % základních škol. Obsah vzdělávání zde byl prostředkem k rozvoji osobnosti žáka a nástrojem k orientaci v kultuře a společnosti. Program Obecná škola se naopak zaměřoval na rozvoj dítěte jako občana, na výchovu ke spolehlivosti v životě, schopnosti spolupráce a udržení si dobrých vztahů s okolím. V programu Národní škola se dětství respektovalo jako důležité období života a snahou bylo, aby se dítě stalo svobodným člověkem schopným nést odpovědnost za svá rozhodnutí. Každý z těchto programů měl své učební osnovy a různé časové zařazení učiva o vyjmenovaných slovech. Pro porovnání se současným pojetím předmětu český jazyk zde uvedu základní informace o cílech českého jazyka v jednotlivých vzdělávacích programech vycházejících ze Standardu vzdělávání.

Vzdělávací program Základní škola

Předmětu český jazyk se ve vzdělávacím programu Základní škola kladlo za cíl, aby žák získal schopnost vyjádřit své myšlenky a city a dokázal se vžít do myšlení a cítění druhých. Dále pak měl pochopit význam nejrůznějších literárních děl

v souvislosti národní a evropské kulturní historie. Osnovy zde byly vypracovány pro 1.–9. ročník ZŠ a byly rozvrženy do několika částí. Definovány zde byly specifické cíle předmětu, přístupy k obsahu a organizaci výuky, dále pro jednotlivé ročníky učivo, co by měl žák umět a příklady rozšiřujícího učiva (Národní ústav pro vzdělávání: Vzdělávací program Základní škola, 2013).

Vzdělávací program Obecná škola

Ve vzdělávacím programu Obecná škola bylo hlavním cílem předmětu český jazyk, aby děti dokázaly jazyk použít, ať už v projevu mluveném nebo psaném. Šlo tedy hlavně o využití znalostí při vyjadřování. Osnovy uváděné v programu sloužily pro učitele spíše jako vodítko a pomocník při vyučování. Učivo, kterým by měly děti projít, bylo rozděleno do jednotlivých ročníků. Součástí byly také metodické příklady, které pedagogům objasňovaly práce v jednotlivých tématech (Národní ústav pro vzdělávání: Vzdělávací program Obecná škola, 2013).

Vzdělávací program Národní škola

Vzdělávací program Národní škola si pro předmět český jazyk vytyčil cíl, aby učitelé naučili žáky ústnímu a písemnému vyjadřování a komunikaci s okolím. Důležité bylo všechny dovednosti jazyka učit rovnoměrně (Národní ústav pro vzdělávání: Vzdělávací program Národní škola, 2013).

2.1 Rámcový vzdělávací program

V současné době českého školství vychází vzdělání z nového systému kurikulárních dokumentů. Státní úroveň těchto dokumentů představuje Národní vzdělávací program, z něhož vychází rámcové vzdělávací programy. Národní vzdělávací program je celkovým rámcem pro vzdělávání, kdežto rámcový vzdělávací program (dále jen RVP) se vymezuje podle jednotlivých etap – předškolní, základní a střední vzdělávání. Obsahují přehled doporučeného učiva a na základě toho si jednotlivé školy tvoří své vlastní školní vzdělávací programy (tzv. ŠVP). Tyto dokumenty jsou pro jednotlivé školy závaznými.

Pro RVP je charakteristické, že klade za cíl vzdělávání upevnění a rozvoj klíčových kompetencí. Za klíčové kompetence jsou považovány: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské a kompetence pracovní (Národní ústav pro

vzdělávání: RVP ZV 2013, s. 11). Důležitým cílem je také příprava na celoživotní učení a zaujetí kladného postoje k němu. Dále jsou zde formulovány očekávané úrovně vzdělání, stanovené pro absolventy jednotlivých etap vzdělávání. V neposlední řadě je tu kladen důraz na podporu pedagogické autonomičnosti škol a profesní odpovědnosti pedagogů za výsledky vzdělávání.

Vzdělávací obsah RVP pro základní vzdělávání je rozložen do devíti vzdělávacích oblastí. Patří sem: Jazyk a jazyková komunikace, Matematika a její aplikace, Informační a komunikační technologie, Člověk a jeho svět, Člověk a společnost, Člověk a příroda, Umění a kultura, Člověk a zdraví a Člověk a svět práce (Národní ústav pro vzdělávání: RVP ZV 2013, s. 15).

Obsah každé vzdělávací oblasti je na prvním stupni základní školy rozdělen do dvou vzdělávacích období. V těchto dvou fázích jsou vypsány očekávané výstupy a učivo. První období zahrnuje 1.–3. ročník ZŠ, kde je splnění výstupů pouze orientační, druhé období zahrnuje 4.–5. ročník ZŠ, kde už je závazné. Předmět český jazyk je zahrnut v oblasti Jazyk a jazyková komunikace.

Vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace zaujímá důležité postavení ve vzdělávacím procesu. K určité vyspělosti člověka patří dobrá úroveň jazykové kultury. Během školní docházky by měl být žák veden v této oblasti k tomu, aby byl schopen vnímat a chápat různá sdělení a vhodně se vyjadřovat. To je základem pro komunikaci lidí, která nás provází po celý život. Nejedná se však pouze o jazyk mateřský, ale i o jazyk cizí, se kterým se v dnešní době dostáváme do styku velmi často. Obsah této vzdělávací oblasti je tedy dělen do více oborů, jimiž jsou Český jazyk a literatura, Cizí jazyk a Další cizí jazyk (Národní ústav pro vzdělávání: RVP ZV 2013, s. 17).

2.2 Obor Český jazyk a literatura

Jazykové schopnosti, které získáváme v oboru Český jazyk a literatura, jsou nezbytné pro dobré jazykové vzdělávání, ale jsou i východiskem pro osvojování poznatků z dalších vzdělávacích oblastí. Čeština jako mateřský jazyk napomáhá v písemné i v mluvené podobě pochopit společensko-kulturní vývoj společnosti. Žáci se učí komunikaci interpretací svých pocitů a reakcí, čímž získávají a chápou svoji roli v nejrůznějších komunikačních situacích (Národní ústav pro vzdělávání: RVP ZV 2013, s. 18).

Samotnou jazykovou komunikaci můžeme rozvíjet ve třech různých složkách. Stejně tak je i vzdělávací obor Český jazyk a literatura v RVP rozdělen do tří základních kategorií. Jedná se o :

- a) Komunikační a slohovou výchovu,
- b) Jazykovou výchovu,
- c) Literární výchovu.

Každá z těchto kategorií rozvíjí jinou funkci jazyka, ale ve výuce se jejich obsahy navzájem prolínají. V každé z nich jsou uvedeny očekávané výstupy a doporučené učivo.

Pro Komunikační a slohovou výchovu je charakteristické, že v dětech má upevnit schopnost komunikovat, sdílet svůj názor, schopnost se vyjádřit slovně i písemně a zároveň i naslouchat druhým a akceptovat jejich názory. Na základě očekávaných výstupů je tedy u žáků rozvíjeno čtení, naslouchání a mluvený a písemný projev.

Obor Jazyková výchova se soustřeďuje na strukturu jazyka, na správnost, spisovnost, poznávání a porovnávání různých jazykových jevů. K učivu tedy nezbytně patří zvuková stránka jazyka, rozvoj slovní zásoby, tvarosloví, pravopis a skladba. Osvojování těchto jazykových znalostí pro děti mnohdy není jednoduché, proto je důležité pravidelné procvičování a ze strany učitele je žádoucí, aby kladl důraz na správnost. Do oboru Jazyková výchova spadá i učivo o obojetných souhláskách. Je zařazeno do obou období na 1. stupni ZŠ. Pro něj jsou vymezeny tyto očekávané výstupy:

„1. období :

Žák : - vyhledá v textu slova příbuzná

- odůvodňuje a píše správně: *i/y* po tvrdých, měkkých i po obojetných souhláskách ve vyjmenovaných slovech.

2. období:

Žák: - rozlišuje ve slově kořen, část příponovou, předponovou a koncovku

- píše správně *i/y* ve slovech po obojetných souhláskách.”

(Národní ústav pro vzdělávání: RVP ZV 2013, s. 21)

Na druhém stupni ZŠ se předpokládá zvládnutí lexikálního pravopisu.

Jak lze pozorovat, rámcový vzdělávací program vymezuje učivo po obojetných souhláskách opravdu jen rámcově, podrobnější údaje by měly uvádět jednotlivé školní vzdělávací programy.

Prostřednictvím Literární výchovy žáci vnímají různé druhy textů, vyjadřují se o tom, co přečetli a dokáží rozlišit mezi fikcí a skutečností. Rozvíjí tím svou čtenářskou gramotnost a díky četbě obohacují sami sebe. V učivu by neměly chybět základní literární pojmy, čtení a poslech nejrůznějších textů a tvořivé činnosti s literárním textem. Učitel by měl dítě co nejvíce namotivovat k četbě a vzbudit v nich touhu po čtení a vzdělávání se, což samozřejmě souvisí s rozvojem celoživotního učení (Národní ústav pro vzdělávání: RVP ZV, 2013).

2.3 Jazyková výchova se zřetelem na pravopis

Vzhledem k tomu, že předmět mé diplomové práce se věnuje právě té součásti českého jazyka, kterým je pravopis a především problematika vyjmenovaných slov, bude pozornost v dalších kapitolách zaměřena především na ni.

Pod pojmem pravopis si jistě mnozí představí soubor určitých pravidel pro český jazyk, které je vhodné dodržovat pro správné a srozumitelné užití jazyka. Pravopis neboli ortografie je tedy ustálený způsob, prostřednictvím kterého se grafickými znaky zaznamenávají projevy spisovného jazyka. Pravopisná pravidla se během vývoje stále upravují. V základních školách je osvojování pravopisu jedním ze základních stovebních kamenů pro další práci v českém jazyce. Pravidelným efektivním procvičováním dochází k osvojení pravopisných pravidel. Jejich znalost je využívána nejen v samotném předmětu český jazyk, ale i v ostatních vyučovacích předmětech a v reálném životě.

Podle Čechové a Styblíka (1998) se v posledních letech ve společnosti význam pravopisu přeceňoval. Ve školách se dbalo na důkladné drilování a správnost všech jevů. Mnoho lidí hodnotí ostatní osoby podle toho, jaké mají znalosti a dovednosti v oblasti pravopisu a berou to jako nejpodstatnější část z celého souboru jazykových dovedností. Toto se v současné době snaží změnit RVP. V předmětu český jazyk dbá kromě pravopisu na obsah sdělení, rozvoj komunikace a literární výchovy.

2.4 Typy pravopisu

Z didaktického hlediska, jak uvádí Brabcová (1990, s. 94), třídíme pravopis podle toho, je-li způsob psaní založen na vlastnostech kořene, kmene nebo tvaru slova, nebo zda vyplývá z větného vztahu. Na základě toho členíme pravopis do 3 skupin:

1. pravopis lexikální – zabývá se podobou slova,
2. pravopis morfologický – jedná se o ohýbání, skloňování a časování slov,
3. pravopis syntaktický – zahrnuje vztahy ve větách jednoduchých a všech typech souvětí.

Pravopis morfologický

Pravopisem morfologickým se na 1. stupni zabýváme pouze okrajově, k prohloubení těchto znalostí dochází až na 2. stupni základní školy. Žáci by měli být schopni rozeznat pády jmen, přiřadit vzor a znát tvar přítomného času. Jedná se převážně o tyto jazykové jevy:

- psaní *i/í* nebo *y/ý* v koncovech:
 - a) podstatných jmen: *pejskovi, do Opavy, zdraví*
 - b) přídavných jmen: *zdravý člověk, Čapkovy knihy*
 - c) sloves v přítomném čase: *koupí, stavíš, chválím*
- psaní *mě – mně* ve tvarech zájmena *já*

Pravopis syntaktický

V pravopise syntaktickém se zabýváme shodami koncovek v přičestí s podmětem a dále skladbou jednoduchých i složitých souvětí a interpunkcí v nich. Výuka těchto jevů je zastoupena v obou stupních základní školy, ale důraz na řádné procvičení a upevnění interpunkce v souvětích je až na druhém stupni. Řadíme sem tyto jazykové jevy:

- určování shody podmětu s přísudkem: dovednost nacházet základní skladební dvojice a zjistit, v čem se s podmětem shoduje přísudkové sloveso.
- větná interpunkce:
 - znaménko na konci věty: seznamují se s tím už na konci 1. třídy ZŠ:
Maminka uvařila oběd.
Umyj nádobí!
Byl jsi ve škole?

- Interpunkce ve větě jednoduché a v souvětí:
Karkulka nesla v košíku víno, bábovku a ovoce.
Zůstanu doma, protože jsem nemocný.
- Interpunkce v zápisu přímé řeči:
Petr řekl: „Obleč se, jdeme na fotbal.“
„Obleč se, jdeme na fotbal,“ řekl Petr.
„Obleč se,“ řekl Petr, „jdeme na fotbal.“

Pravopis lexikální

Jelikož je lexikální pravopis spjat s podobou slova, bývá mnohdy označován jako pravopis slovní. Osvojení tohoto pravopisu se váže k pamětnímu učení. Paměť se výrazně rozvíjí v období mladšího školního věku. Proto se prvky pravopisu lexikálního zařazují do učiva 1.stupně základní školy. Dále se pak procvičují a upěvňují i na 2. stupni.

Pravopis lexikální zahrnuje různé mluvnické okruhy. Patří sem:

- psaní písmen i-y po souhláskách:
 - tvrdých, po nichž píšeme pouze *tvrdé y* – *hy, chy, ky, ry, dy, ty ny*
 - měkkých, po nichž píšeme pouze *měkké i* – *ži, ši, či, ři, ci, ji, di, ti, ni*
 - obojetných, po nichž píšeme *y* nebo *i* – *b, f, l, m, p, s, v, z*

Pravidlo pro měkké a tvrdé souhlásky se týká zejména domácích slov.
U cizích slov může dojít k porušení pravidla (*např. risk, diktá,...*).
- psaní písmen s diakritickými znaménky
 - krátké samohlásky
 - dlouhé samohlásky
 - měkké souhlásky
- psaní *ě*

dě, tě, ně
bě, pě, vě, mě
bje, vje, mně
- psaní souhlásek párových – uprostřed nebo na konci slova

<i>d – t</i>	<i>z – s</i>
<i>d' – t'</i>	<i>ž – š</i>
<i>b – p</i>	<i>h – ch</i>

$v - f$ $g - k$

- souhláskové skupiny – splynutí ve výslovnosti

např. dětství, bohatství

- psaní velkých písmen – na začátku věty, vlastní jména jednoslovná nebo víceslovná
- psaní slov přejatých – seznamujeme s nimi děti jen příležitostně a individuálně, jsou to slova, která zdálnivě porušují pravidla pro slova domácí (*např. dieta, diktát, geometrie...*)
- dělení slov

Jelikož se ve své diplomové práci věnuji problematice psaní *i/y* po obojetných souhláskách (tzv. vyjmenovaných slovům), dále se budu podrobněji věnovat této kapitole.

2.5 Pravopisné učivo z pohledu předchozích vzdělávacích programů

Jak již bylo zmíněno v kapitole Český jazyk ve vzdělávacích programech, dokumentu RVP předcházely jiné vzdělávací programy. V každém z těchto dokumentů je do jednotlivých ročníků rozvrženo učivo, které je během školní docházky vyučováno. Učivo o vyjmenovaných slovech bylo ve vzdělávacích programech řazeno následovně:

Vzdělávací program Základní škola

Učivo psaní *i/y* po obojetných souhláskách bylo zařazeno od třetího ročníku. Žáci si pamětně osvojovali řady vyjmenovaných slov a využívali je v textu. Do rozšiřujícího učiva bylo možné zařadit různé soutěže k ověření znalosti vyjmenovaných slov. Postupně se toto učivo dále procvičovalo ve vyšších ročnících. Ve 4. ročníku využívali znalosti z předchozího roku, žáci byli prostřednictvím různých cvičení vedeni k uvědomělému používání psaní *i/y* po obojetných souhláskách nejen u vyjmenovaných, ale také u příbuzných slov. Stejně tak docházelo k procvičování zmíněného učiva v 5. ročníku, ve kterém se s touto látkou jako s jedním z hlavních vyučovacích témat žáci setkávali naposledy. Na 2. stupni už byla znalost vyjmenovaných slov považována za samozřejmost, a každý jedinec měl být schopen ji uplatňovat (Národní ústav pro vzdělávání: Vzdělávací program Základní škola 2013).

Vzdělávací program Obecná škola

Se psaním *i/y* po obojetných souhláskách se žáci seznamovali již ve 2. ročníku, kdy si jednotlivá slova s těmito případy vypisovali do svých slovníčků. Nemuseli k tomu mít žádný výklad, ale díky přepisování si podobu slov ukládali do paměti. Ve 3. ročníku poznávali všelijaké tvary slov, všímali si změn významů, stejných částí slov, pokračovali v průpravě k psaní *i/y* po obojetných souhláskách a své poznatky si zapisovali do osobních slovníčků. K osvojování vyjmenovaných slov docházelo až ve 4. ročníku. Děti pracovali se svými slovníčky vedenými již od druhé třídy. Upevňovali si slova, ve kterých se uprostřed píše *y/ý*, nacházeli a odvozovali od nich slova příbuzná. V 5. ročníku se učivo prohlubovalo o složitější výrazy, rozšiřovali tak hranice svých znalostí (Národní ústav pro vzdělávání: *Vzdělávací program Obecná škola*, 2013).

Vzdělávací program Národní škola

S obojetnými souhláskami se žáci setkávali již ve druhém ročníku. Stěžejním učivem bylo psaní *i* po měkkých a *y* po tvrdých souhláskách, pro přehled se však učilo vyjmenovat i souhlásky obojetné. Ve třetí třídě se s nimi seznamovali více, byli uvedeni do tématu vyjmenovaných slov a seznamovali se s jejich významem. Hluběji se výukou vyjmenovaných slov zabývali ve 4. ročníku a o rok později zařazovali i slova příbuzná a rozlišení sloves *bít – nebít*, *být – nebýt*. Ve vyšších ročnících již nebyl na výuku vyjmenovaných slov kladen takový důraz (Národní ústav pro vz *Vzdělávací program Národní škola*, 2013).

3 Psaní i/y po obojetných souhláskách. Vyjmenovaná slova.

Pro český jazyk je typickým rysem, že pro samohlásku *i* používáme dvě písmena – *i*, *y*. Jejich správné užití vyplývá z hlásky, která stojí těsně před ním. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, tyto hlásky označujeme jako souhlásky tvrdé, měkké a obojetné. Učivo tvrdých a měkkých souhlásek si děti osvojují hlavně v prvních dvou ročnících základní školy, ale k jeho upevňování a procvičování dochází i nadále v následujících ročnících.

Psaní *i/y* po obojetných souhláskách je stěžejním učivem třetího ročníku ZŠ. Týká se především psaní *i/y* v kořenech slov. Ve velkém množství slov použijeme psaní měkkého *i*. Zvlášť se pak vyučují slova, kde napíšeme v kořenu slova tvrdé *y*. Toto učivo známe pod pojmem vyjmenovaná slova.

Je známo, že zmíněná učební látka českého jazyka pro děti není snadná. Základem pro její zvládnutí a osvojení je memorování. Didaktici se shodují, že pro děti v mladším školním věku není pamětní učení složité a zapamatování pak bývá trvalé. Výhodou k zapamatování je i rytimizace řad vyjmenovaných slov.

3.1 Řady vyjmenovaných slov v Pravidlech českého pravopisu

Řady vyjmenovaných slov se týkají obojetných souhlásek. Jedná se o souhlásky *b*, *f*, *l*, *m*, *p*, *s*, *v*, *f*, *z*. Každá z nich má vyčleněnu určitou skupinu slov, písmeno *f* se však v domácích slovech příliš neobjevuje. Když už nějaké slovo obsahuje souhlásku *f*, většinou po něm píšeme měkké *i*. Ve školách je dětem připomínáno slovo fyzika, ve kterém napíšeme ypsilon. Všechny výrazy známé pod pojmem vyjmenovaná slova jsou zaznamenány v Pravidlech českého pravopisu. Jejich nejstarším zdrojem jsou Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví od Jana Gebauera z roku 1902.

V současných pravidlech z roku 1998 (Hartmannová 1998, s. 15–26) jsou uvedena základní slova a k nim i slova příbuzná. Těch je ale velké množství, tudíž zde nejsou napsána všechna. Zmíněna jsou i některá vlastní jména, která se do řad předkládaných dětem běžně neuvádějí.

Pravidla českého pravopisu obsahují výčet těchto slov:

B – *být, obyčej, bystrý, bylina, kobyla, býk, babyka*

Vlastní jména: *Bydžov, Hrabyně, Příbyslav, Zbyněk, Bylany, Zbyšek, Zbyslav, Byšice, Byzhradec aj.*

L – *slyšet, mlýn, blýskat se, polykat, vzlykat, plynout, plýtvat, lýko, lysý, lyže, pelyněk, slynout, plyš, plytký, vlys*

Vlastní jména: *Lysolaje, Volyně aj.*

M – *my, mýt, hmyz, myslit/myslet, mýlit se, myš, hlemýžď, mýto, mýtit, mykat, zamykat, smýkat, dmýchat, chmýří, nachomýtnout se, mys, sumýš*

Vlastní jména: *Kamýk, Litomyšl, Myslov, Mysletín, Nezamyslice, Chomýž aj.*

P – *pýcha, pytel, pysk, netopýr, slepýš, pyl, kopyto, klopýtat, třpytit se, zpytovat, pykat, pýr, pýří, pýřit se, pyj*

Vlastní jména: *Pyšely, Spytihněv, Chropyně, Přepychy, Spytovice aj.*

S – *syť, syn, sýr, syrový, syrý, sychravý, usychat/ usýchat, sýkora, sysel, sýček, syčet, sypat*

Vlastní jména: *Bosyně, Syneč, Sychrov, Sýrovice, Synkov, Syslov, Sýčina aj.*

V- *vy, vykat, vysoký, vydra, výr, zvykat, žvýkat, výt, výskat, povyk, vyžle, výheň, vyza, cavyky, kavyl*

Vlastní jména: *Vyškov, Výtoň, Povydrů, Vyžlovka aj.*

Upozorňuje se zde na pravidlo, že v předponách vy-/vý- píšeme vždy tvrdé y

Z – *brzy, jazyk, nazývat (se)*

Vlastní jméno: *Ruzyně*

3.2 Slova příbuzná

Naučením se řad vyjmenovaných slov však vzdělávání v tomto oboru nekončí. Žáci si musí procvičit jejich užití v mluvené i psané formě v různých tvarech a naučit se rozpoznat i slova od nich odvozená nebo s nimi příbuzná. Ve většině řad jsou slova základní, od kterých se ta příbuzná dají odvodit. V některých případech řad vyjmenovaných slov, kde se význam příbuzného slova vzdálil, jsou uváděna i ta. Jedná se například o slova příbuzná ke slovu *byt* – *příbytek, nábytek, bydlit, obyvatel*. Některé pojmy v řadách vyjmenovaných slov jsou pro děti naprosto nové, proto je důležité jim vysvětlit jejich význam. Milan David v časopisu *Komenský* (David 1993, s. 215)

doporučuje učitelům využívat různých slovníků, ve kterých mohou naléznout zajímavosti a objasnit tak dětem, co se pod daným pojmem vlastně skrývá. Uvádí zde příklad pro slovo *býk*, jenž vzešlo ze slova *bukat*, což dříve znamenalo *temně bučet*.

Problematicke slov vyjmenovaných a k nim příbuzných, se věnuje i doc. PhDr. Josef Hubáček v časopisu *Komenský*. Uvádí, že žák by měl být schopen rozeznat 2 znaky příbuznosti slov. První je odvození od společného základu slov a druhým atributem je pochopení příbuznosti na základě významovém. J. Hubáček (1991, s. 373–375) doporučuje několik kroků, jak při procvičování slov příbuzných postupovat:

- a) Žáci by měli procvičovat především slovní základ, nikoliv psaní *i/y* po obojetných souhláskách v koncovkách slov. Lépe tedy použít *Zvykl si na teplé večere.*, než *Zvykli si na teplé večere.*
- b) Odlišovat prvotní osvojování od pozdějšího procvičování učiva.
- c) Pro pochopení významu slov zařazovat otázky a tím podpořit uvědomění si příbuznosti (např. *Proč se asi říkavalo místu, kam se ukládalo obilí, sýpka?*).
- d) Zařazení výběru vhodných synonym k vyjmenovaným slovům (např. *uslyšet – zaslechnout, pytlík – sáček*).
- e) Vyjadřování pojmů patřičným vyjmenovaným slovem.
- f) Užití slov ve větách (např. *vysypat, nasypat, dosypat*).

Smyslem celého drilování a pamětního ovládnutí je, aby si žáci trvale upevnili učivo a díky různorodým cvičením nedocházelo k jejich únavě.

3.3 Homofonie ve vyjmenovaných slovech

V českém jazyce se vyskytují jazykové prvky, které mají svá pravidla a svoje vysvětlení. Jedním takovým úkazem našeho jazyka je homonymie. Homonyma jsou takové výrazy, jenž mají stejnou formu, ale význam slova je rozdílný. Existuje více druhů homonym, lišící se svým původem. Marie Čechová (2000, s. 60) dělí homonymii na lexikální, slootovornou, slovnědruhovou a gramatickou. Shoda slov může být v psané podobě, potom hovoříme o homografii a nebo se slova shodují pouze ve výslovnosti, což je označováno jako homofonie. Právě tato homofonie se týká problematiky vyjmenovaných slov. Existují slova, která znějí stejně jako slova vyjmenovaná, ovšem místo *tvrdého y* v nich napíšeme *i měkké*. Nazýváme je homofona. Při psaní těchto slov se musí hledět na význam slova, který vyplývá z daného kontextu,

v němž je výraz zasazen. Na některé výrazy upozorňují žáky i učebnice. Porovnávané učebnice v předchozí podkapitole předkládají tyto dvojice slov:

B

BÝT (existovat) Chceš být doma?	BÍT (bije) Chtěl bít mého psa.
BYDLO (obydlí) Pálí ho dobré bydlo.	BIDLO (klacek) Maminka pověsila krmítko na bidlo.
ODBYL Odbyl domácí úkol.	ODBIL Hodiny odbily půlnoc.
BÝLÍ (bylina) Na zahradě nám roste býlí.	BÍLÝ (barva) Koupil si bílý klobouk.
DOBÝT (získat) Vojáci dobyli hradby.	DOBÍT (domlátit) Kluci dobili mojí stavbu z písku kameny.
BYT (domov, obydlí) Koupíme si nový byt.	BIT (tlouci) Byl jsem doma bit.

Slovesa být a bít se v učebnicích vyskytují v nejrůznějších tvarech, časech a s odlišnými předponami.

L

BLÝSKÁ (SE) (při bouři) Venku se bouřlivě blýská.	BLÍZKÁ (je blízko, nedaleko) Vaše vesnice je blízka té naší.
LYŽE (sportovní náčiní) Dostal k Vánocům nové lyže.	LÍŽE Kočka líže svoje packy.
LYSKA (pták) Lyska je krásný pták.	LÍSKA (strom) Z lísky opadávalo listí.
LÝČÍ (lýko) Taška byla vyrobená z lýčí.	LÍČÍ (maluje) Kosmetička líčí dívkám obličej.

Ve vyjmenovaných slovech po L je upozorňováno ještě na jeden zvláštní případ. Jedná se o slova mlýn a mlít. Přestože se zdá, že jsou si tato slova velmi blízka, v případě slova mlýn napíšeme tvrdé y, jelikož je to vyjmenované slovo, zatímco ve slově mlít píšeme měkké i. Odůvodňuje se pak ve smyslu mlít jako drtit, mlátit. Tyto pojmy jsou častou příčinou chybování.

M

MY (my všichni) My jsme zůstali doma.	MI (mně) Je mi zima.
MÝT (čistit, umývat) Musím mýt nádobí.	MÍT (vlastnit) Chtěla bych mít svoje auto.
MÝVAL (medvídek) V ZOO jsem viděl medvídka mývala.	MÍVAL (kdysi měl) Míval jsem i lepší známky.

P

PYL (prášek v květu) Včely sbírají pyl z květů.	PIL (napájel se) Tatínek pil kávu.
SLEPÝŠ (beznohá ještěrka) Viděla jsem slepýše.	SLEPÍŠ (lepit lepidlem) Slepíš mi knihu?
PYKAT (nést odpovědnost) Pykal za svoje hříchy.	PIKAT (ve hře na schovávanou) Budu pikat u stromu.
PÝCHA (namyšlenost) Pýcha je špatná lidská vlastnost.	PÍCHÁ (bodá) Při běhání mě píchá v pase.

S

SÝRA (sýr – mléčný výrobek) Ukrojil si kus sýra.	SÍRA (nerost) Síra má žlutou barvu.
SYPE (rozhazuje semínka) Maminka sype ptáčkům slunečnici.	SÍPE (chraptí) Tatínek je nachlazený a sípe.
SYROVÝ (neuvařený) Syrové maso mi nechutná.	SÍROVÝ (vyrobený ze síry) Bojím se kyseliny sírové.

V

VÝT (skučet) Slyšel jsem výt vlka.	VÍT (jméno) Můj strýček se jmenuje Vít. VÍT (plést) Chci umět vít věnce.
VÝR (pták) Výr je nádherný pták.	VÍR (tornádo) Vodní vír je nebezpečný.
VÝSKAT (jásat) Děti výskaly radostí	VÍSKAT (hladit ve vlasech) Maminka mě vískala ve vlasech.
VÝŠKA (vysoký) Letadlo letělo ve veliké výšce.	VÍŽKA (věžička) Princezna byla uvězněna v hradní vížce.
VYSET (semínka) Maminka vysela hrách.	VISET (pověsit) Kabát visel na věšáku.

Z

NAZÝVAT SE (jmenovat se) Hlavní město ČR se nazývá Praha.	NAZÍVAT SE (zívat únavou) Ve škole jsem se dnes hodně nazívala únavou.
--	---

U hlásky Z se dále upozorňuje na výjimečný případ, který by mohl být pro žáky matoucí. Jedná se o slova *brzy* a *brzičko*. *Brzy* patří do řad vyjmenovaných slov. V případě výrazu *brzičko* hovoříme o kořenu slova a příponě *-ičko*, proto píšeme měkké *i*.

3.4 Diskuse k výběru řad vyjmenovaných slov

Už Hauser s Ondráškovou (Hauser, Ondrášková 1991) upozorňují na to, že během let se řady vyjmenovaných slov poměrně často měnily. Je tedy důležité, aby samotný učitel vycházel z řad uvedených v učebnicích žáků a měl by upozornit i rodiče, aby neopravovali své děti podle toho, jak se to dříve učili oni.

Problematika výuky vyjmenovaných slov byla v průběhu tvorby nového kurikula řešena odbornou veřejností. Dělo se tomu na základě odlišnosti řad vyjmenovaných slov u různých nakladatelů učebnic, dále pak z důvodu praktického využití slov.

Časopis Komenský v roce 2000 rozpoutal celonárodní diskuzi. Jazykoví odborníci a pedagogové z praxe navrhovali nejrůznější nápady na úpravu a sjednocení řad vyjmenovaných slov. Největším hnacím motorem pro předkládání návrhů byl doc. PhDr. Josef Hubáček, který jako první v časopise Komenský předložil své návrhy na změnu.

Ještě před návrhem celkové změny vyjmenovaných slov doc. PhDr. Josef Hubáček (1997, s.189–190) poukazuje na problematiku u slov s předponou vy-. Děti mladšího školního věku neznají slovotvorbu, což je častou příčinou nerozeznání předpony. Mnozí pedagogové nejčastěji užívají při výuce strategii pomyslného odtržení předpony. Pakliže po tomto kroku slovo neztratí význam, žáci vědí, že napíší tvrdé y. Tato poučka však nepřichází v platnost pokaždé. K problému může dojít u slov obsahujících více předpon – například *přivydělat* – nebo pokud se žák dostane ke slovům jako například *viklat*, *výsledek*, *viset* a podobně. Přestože děti mají určitý jazykový cit, díky kterému si předpony uvědomují, uvádí Hubáček v časopisu Komenský několik řešení pro zlehčení již zmiňované problematiky:

- a) revize učebnicového materiálu – úprava textů v učebnicích, odstranění slov zpochybňujících pravidlo odtržení předpony;
- b) zařazení jednoduchého poučení o tvorbě slov do učebnic;
- c) oddělení předpony vy- od vyjmenovaných slov po V. Toto učivo by bylo probíráno s ostatními předponami.;
- d) úplné osamostatnění učiva s předponou vy- od vyjmenovaných slov i ostatních předpon, kterým by předcházelo a stručně modelovalo učení o tvorbě předpon.

Předpony však nejsou jedinou změnou, kterou by Hubáček uvítal. V jiném čísle časopisu Komenský se zamýšlí nad již zmiňovanou celkovou úpravou řad vyjmenovaných slov. Navrhuje jejich celkové omezení. Vybízí k přeřazení názvů míst a měst do učiva zeměpisného, podobně tak přesunutí biologických názvů do učiva prvouky. Dalším návrhem je přepsání zastaralých slov na jejich aktuálně užívané tvary, například výraz *obyčej* přídavným jménem *obyčejný*, sloveso *nazývat* změnit na používanější výraz *ozývat se*, sloveso *smýkat* na podstatné jméno *smyk*, nebo úplné odstranění zastaralých výrazů. Dále zvažuje rozšíření řady vyjmenovaných slov po V o frekventovaná slova s předponou vy-. Myslí si, že by bylo vhodné zkrátit řady vyjmenovaných slov a postupně je doplňovat v průběhu vzdělávání na druhém stupni. Své myšlenky a nápady předkládá jako námět k diskuzi. (Hubáček 2000)

Na jeho návrhy v dalších číslech zmiňovaného časopisu reaguje několik pedagogů. Většina z nich s Hubáčkem v mnoha případech souhlasí. Dochází ale i k rozdílným názorům týkajících se výuky zeměpisných a biologických názvů, kde autor argumentuje slovy, že je nutno tyto výrazy procvičovat a upevňovat, a to lze nejlépe v hodině českého jazyka (Terčová 2000, s. 20). Dále je kritizována myšlenka o zařazení frekventovaných slov s předponou vy-, z důvodu těžkého výběru těchto slov. Někteří pedagogové nesouhlasí ani s razatním zkrácením řad a jejich pozdějším doplňováním na 2. stupni, jelikož, jak již bylo zmíněno, žáci nejlépe zvládají pamětní učení právě na 1. stupni ZŠ. Veškeré úvahy nad tímto tématem však zůstávají nadále otevřené a žádné zásadnější změny nebyly doposud uskutečněny. V případě, že by k některým změnám v budoucnu došlo, bylo by žádoucí, aby všechny učebnice uváděly stejné řady vyjmenovaných slov pro určitou jednotnost.

3.5 Komparace řad vyjmenovaných slov v učebnicích

Při vyučování jsou učebnice jednou z důležitých pomůcek. Jejich obsah je uzpůsoben požadavkům učebních osnov. Není však nutné se podle učebnic řídit doslova, pro učitele plní funkci určitého vodítka. Každý pedagog může využít i jiný didaktický materiál ve své výuce. Důležité je, aby u žáků dosáhl očekávaných výstupů.

Z řad vyjmenovaných slov, stanovených v Pravidlech českého pravopisu, se ve školách nevyučují všechny výrazy. V učebnicích se setkáváme pouze s užším výběrem, který obsahuje nejfrekventovanější slova. Na tvorbě učebnic se podílejí různá nakladatelství a autoři učebnic se většinou ve výběru nepatrně liší. Pro příklad porovnáme nejčastěji používané učebnice určené pro žáky 3. ročníku základní školy:

- a) KONOPKOVÁ, L., TENČLOVÁ, V., 1994. *Český jazyk 3 : pro 3. ročník základní školy. Díl 2.* 2. vyd., ve Fortuně 1. vyd. Praha: Fortuna, 72 s. ISBN 80-7168-165-2.
- b) DVORSKÝ, L., 1995. *Český jazyk pro třetí ročník.* 1. vyd. Všeň: Alter, 151 s. ISBN 80-85775-29-8.
- c) MIKULENKOVÁ, H., c1997. *Český jazyk pro 3. ročník základního školství.* 1. díl. Olomouc: Prodos, 79 s. ISBN 80-85806-83-5.

V učebnici nakladatelství ALTER jsou pro snadější pochopení významu výrazu slova doprovázena obrázkem. Nakladatelství FORTUNA a PRODOS uvádějí pouze psanou formu slov.

3.5.1 Komparace vyjmenovaných slov po B

Učebnice nakladatelství PRODOS uvádí v seznamu vyjmenovaná slova seřazená rytmicky za sebou: *být – bydlit – obyvatel – byt – příbytek – nábytek – dobytek – zbytek – obyčej – bystrý – bylina – kobyla – býk – Přibyslav*. Jedná se o 11 základních tvarů slov, 2 slova příbuzná ke slovu byt (příbytek, nábytek) a 1 příbuzné ke slovu být (zbytek).

V učebnicích nakladatelství ALTER je zmíněno hlavních 9 výrazů, které jsou žádoucí k zapamatování: *být – dobytek – nábytek – obyčej – bystrý – bylina – kobyla – býk – babyka*. Dále zmiňují i některá jména míst a vlastní jména (např. *Bydžov, Přibyslav, Bylany, Hrabyně,...*). Tato zkrácená verze řady má zřejmě sloužit k snadnějšímu zapamatování. S porovnáním s učebnicí PRODOS zde chybí slova: *bydlit, obyvatel, byt, příbytek, zbytek* a naopak přebývá slovo *babyka*.

Nakladatelství FORTUNA do svých učebnic zahrnula 13 vyjmenovaných slov po B: *být – bydlit – obyvatel – byt – příbytek – nábytek – dobytek – obyčej – bystrý – bylina – kobyla – býk – Přibyslav*. Tato řada je velmi podobná řadě v učebnici PRODOS, jediný rozdíl je v absenci slova *zbytek*.

Tabulka 1: Počet slov v řadách po B

Nakladatelství	Počet slov	Rozdíly (slova navíc)
PRODOS	14	Rozdíl od ALTERU: <i>bydlit, obyvatel, byt, příbytek, zbytek</i> Rozdíl od FORTUNY: <i>zbytek</i>
ALTER	9	Rozdíl od PRODOSU a FORTUNY: <i>babyka</i>
FORTUNA	13	Rozdíl od ALTERU: <i>bydlit, obyvatel, byt, příbytek</i>

3.5.2 Komparace vyjmenovaných slov po L

Učebnice PRODOS uvádí: *slyšet – mlýn – blýskat se – polykat – plynout – plýtvat – vzlykat – lysý – lýtko – lýko – lyže – pelyněk – plyš;*

ALTER: *slyšet – mlýn – blýskat se – polykat – plynout – plýtvat – lýko – lýtko – lyže – vzlykat – lysý – plyš – pelyněk*. Navíc uvádějí název obce *Volyně*.

FORTUNA : *slyšet – mlýn – blýskat se – polykat – plynout – plýtvat – vzlykat – lysý – lýtko – lýko – lyže – pelyněk – plyš*. Dále zmiňují názvy měst *Lysolaje* a *Volyně*.

Všechny tři učebnice ve výčtu šech 13 slov shodují, rozdíl je v učebnici nakladatelství ALTER, kde jsou slova jinak uspořádaná za sebou. ALTER a FORTUNA navíc pod řadou zmiňují některé názvy měst a obcí, kde se po souhlásce *l* píše tvrdé *y*.

Tabulka 2: Počet slov v řadách po L

Nakladatelství	Počet slov	Rozdíly (slova navíc)
PRODOS	13	bez rozdílu
ALTER	13	bez rozdílu
FORTUNA	13	bez rozdílu

3.5.3 Komparace vyjmenovaných slov po M

Řada vyjmenovaných slov po M je v učebnicích od PRODOSu následující: *my – mýt – myslit – mýlit se – hmyz – myš – hlemýžď – mýtina – zamykat – smyk – dmýchat – chmýří – nachomýtnout se – Litomyšl*.

ALTER: *my – mýt – myslit – mýlit se – hmyz – myš – hlemýžď – mýtít – zamykat – smýkat – chmýří – Litomyšl*. Mimo řadu slov se uvádí i slova *dmýchat*, *nachomýtnout se*, *mýto*, *mys*, *Kamýk* a další slova příbuzná.

FORTUNA: *my – mýt – myslit/ myslet – mýlit se – hmyz – myš – hlemýžď – mýtít – zamykat – smýkat – dmýchat – chmýří – nachomýtnout se*. Pod základní řadou uvádějí i názvy měst a obcí nebo osobní jména, například *Litomyšl*, *Kamýk*, *Vysoké Mýto*, *Přemysl*.

V každém nakladatelství se řady nepatrně liší. Všimněme si, že nakladatelství PRODOS zaměnilo slova zastaralá za více používané tvary slov. Například namísto infinitivu slova *mýtít* použili podstatné jméno *mýtina* a místo slovesa *smýkat*, uvádějí podstatné jméno *smyk*. Pouze učebnice ALTER zmiňuje slovo *mys*, které je uváděno i v Pravidlech českého pravopisu. Ačkoli se může zdát, že není příliš frekventované, žáci se s ním seznamují během hodin zeměpisu na 2. stupni ZŠ.

Tabulka 3: Počet slov v řadách po M

Nakladatelství	Počet slov	Rozdíly (slova navíc)
PRODOS	14	Rozdíl od ALTERU: <i>dmýchat, nachoumýtout se</i> Rozdíl od FORTUNY: <i>Litomyšl</i>
ALTER	12	ALTER a FORTUNA: <i>mýtit, smýkat</i> X PRODOS: <i>mýtina, smyk</i> Rozdíl od FORTUNY: <i>Litomyšl</i>
FORTUNA	13	Rozdíl od ALTERU: <i>dmýchat, nachomýtnout se</i>

3.5.4 Komparace vyjmenovaných slov po P

PRODOS: *pýcha – pytel – pysk – netopýr – slepýš – pyl – kopyto – klopýtat – třpytit se – zpytovat – pykat – pýr – pýřit se – čepýřit se.*

Nakladatelství ALTER prezentuje tato slova: *pýcha – pytel – pysk – netopýr – slepýš – pyl – kopyto – klopýtat – třpytit se – pykat – pýřit se – pýr.* Na ně pak navazují slova *zpytovat, Chropyně, Spytihněv.*

FORTUNA : *pýcha – pytel – pysk – netopýr – slepýš – pyl – kopyto – klopýtat – třpytit se – zpytovat – pykat – pýr – pýřit se – čepýřit se.* Dále jsou zde zmíněna opět vlastní jména obcí či osobní jména: *Pyšely, Chropyně, Spytihněv.*

V tomto případě se odlišuje pouze nakladatelství Alter, které řadu o některá slova zkrátilo a ta zbylá uvádí v malinko odlišném pořadí, než je tomu v nakladatelství Fortuna nebo Prodos. Zajímavostí také je, že nakladatelství Prodos k řadám vyjmenovaných slov neuvádí žádná slova navíc, jako jsou názvy obcí a podobně.

Tabulka 4: Počet slov v řadách po P

Nakladatelství	Počet slov	Rozdíly (slova navíc)
PRODOS	14	Rozdíl od ALTERU: <i>zpytovat, čepýřit se</i>
ALTER	12	
FORTUNA	14	Rozdíl od ALTERU: <i>zpytovat, čepýřit se</i>

3.5.5 Komparace vyjmenovaných slov po S

PRODOS: *syn – sytý – sýr – syrový – sychravý – usychat – sýkora – sysel – sýček – syčet – sypat.*

ALTER: *syť – syn – sýr – syrový – sychravý – usychat – sýkora – sysel – sýček – syčet – sypat.*

FORTUNA: *syn – syť – sýr – syrový – sychravý – usychat/ usýchat – sýkora – sýček – sysel – syčet – sypat.* Opět jsou zmíněna i některá vlastní jména, například *Bosyně, Syneč a Sychrov.*

Ve všech jedenácti slovech se nakladatelství shodují, odlišují se pouze pořadím slov. Jediné nakladatelství Fortuna uvádí i jména obcí.

Tabulka 5: Počet slov v řadách po V

Nakladatelství	Počet slov	Rozdíly (slova navíc)
PRODOS	11	bez rozdílu
ALTER	11	bez rozdílu
FORTUNA	11	bez rozdílu

3.5.6 Komparace vyjmenovaných slov po V

PRODOS: *vy – vysoký – výt – výskat – zvykat – žvýkat – vydra – výr – povyk – výheň a slova s předponou vy-, vý-.*

ALTER: *vy – vysoký – vydra – výr – zvykat – žvýkat – výt – výskat – povyk.* Upozorňují zde i na předpony vy- a vý-, ke kterým uvádějí pár příkladů slov, kde předponu zvýrazňují červenou barvou. Jsou to například slova *výhra, vystavit, výlov, vystříhat, výjezd, vyletět, vynález, vyskočit, vypískat, výtah, vyrušit, vypůjčit.*

FORTUNA: *vy – vysoký – výt – výskat – zvykat – žvýkat – vydra – výr – vyžle – povyk – výheň a slova s předponou vy-, vý-.* Pro příklad jsou vypsána některá slova s předponami vy-, vý-: *vyhodit, výborný, výstup*, a navíc i některé názvy: *Vysočany, Vyšehrad, Vyškov, Vykáň a Vyskeř.*

Učebnice Prodos a Fortuna prezentují navíc slovo *výheň*. Fortuna přikládá také výraz *vyžle*. Prodos neklade tak velký důraz na předpony vy-, vý- jako nakladatelství Fortuna a Alter, která pro představu některá možná slova s předponami vypsala.

Tabulka 6: Počet slov v řadách po Z

Nakladatelství	Počet slov	Rozdíly (slova navíc)
PRODOS	10	Rozdíl od ALTERU: <i>výheň</i>
ALTER	9	
FORTUNA	11	Rozdíl od PRODOSU: <i>vyžle</i> Rozdíl od ALTERU: <i>vyžle, výheň</i>

Pozn. Počet slov uveden bez slov s předponou vy-, vý-.

3.5.7 Komparace vyjmenovaných slov po Z

Vyjmenovaná slova po Z tvoří nejkratší řadu slov.

PRODOS: *brzy – jazyk – nazývat – Ruzyně.*

ALTER: *brzy – jazyk – nazývat se.* K těmto slovům přikládají i vlastní jméno *Ruzyně.*

FORTUNA: *brzy – jazyk – nazývat (se).* Stejně jako v učebnicích Alter připojují vlastní jméno *Ruzyně.*

I přesto, že se jedná pouze o 4 slova, dochází k různým rozdílům. K vyjmenovanému slovu *nazývat* některé učebnice přikládají zvrtné *se*. *Ruzyně* je přímou součástí řady pouze v učebnicích Prodos, zatímco Fortuna a Alter ho uvádějí mimo základní řadu.

Tabulka 7: Počet slov v řadách

Nakladatelství	Počet slov	Rozdíly (slova navíc)
PRODOS	4	Rozdíl od ALTERU a FORTUNY: <i>Ruzyně</i>
ALTER	3	
FORTUNA	3	

Vyjmenovaná slova jsou učivem poměrně obtížným. Každá základní škola k výuce používá jiné učebnice, ve kterých, jak jsme zaregistrovali v porovnávaných učebnicích, se řady slov liší. Učebnice nakladatelství ALTER zpravidla prezentují užší řady základních slov, ke kterým dále přisuzují slova příbuzná. Celkově uvádí nejvíce slov v základních řadách nakladatelství Prodos a nejméně nakladatelství Alter. U této učební látky by bylo vhodné, aby se řady v učebnicích sjednotily a žákům bylo vykládáno učivo stejně. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, o možných úpravách se stále diskutuje, ale změny nepřicházejí. Proto je žádoucí, aby pedagogové vycházeli z učiva, které je uvedeno v jimi používaných učebnicích.

4 Metodika výuky vyjmenovaných slov

4.1 Zásady výuky vyjmenovaných slov

Jak uvádí Radoslava Brabcová (1990, s. 98) v Didaktice českého jazyka, měli bychom při výuce vyjmenovaných slov dodržovat některé zásady:

- a) vycházet z celých řad již od začátku;
- b) současně cvičit pravopis slov vyjmenovaných i příbuzných;
- c) procvičovat současně slova s *i-í* a *y-ý*;
- d) nepravá homonyma se cvičí nejprve ve dvojicích, vyniká tak nejlépe rozdíl lexikálních významů;
- e) ve 3. ročníku klademe důraz na osvojení algoritmu;
- f) ve 4. ročníku procvičujeme osvojení postupu, ale uvádíme více slov příbuzných;
- g) až v 5. ročníku dovršujeme výcvik tohoto pravopisného jevu;
- h) těžiště výcviku je třeba vidět v souhrnných cvičeních;
- i) při hodnocení musíme mít na paměti, že žáci stále prochází učením se tomuto pravopisu;
- j) vzhledem k charakteru učiva může docházet ke stereotypnosti (zejména při úplném odůvodňování) a unávnosti, proto dbáme na vhodné aktivizující formy práce – např. na střídání ústního a písemného procvičování, práce frontální, skupinové a individuální, soutěživých forem za pomoci kartiček, magnetické tabule, počítače, přičemž nesmí zaniknout hlavní téma hodiny – psaní *i/y* po obojetných souhláskách.

Hauser s Ondráškovou (1991, s. 57) se shodují, že základem pro osvojení pravopisu vyjmenovaných slov je jejich pamětná znalost. Po zapamatování základních řad následuje procvičování slov pouze s *y* a po čase se přechází k současnému cvičení slov s *y* a s *i*. Můžeme začít samostatnými slovy, ale později je vhodné tato slova zapojovat do kontextu, který pomáhá k pochopení významu slova. Výcvik výuky vyjmenovaných slov je dlouhodobý a na 1. stupni ZŠ se procvičuje nejintenzivněji. Neměl by se však opomenout ani v pozdějších letech.

4.1.1 Algoritmus zdůvodňování psaní (ne)vyjmenovaných slov

Během osvojování vyjmenovaných slov je nesmírně důležité, aby žák pochopil princip odůvodňování. Didaktici doporučují vytvořit a užívat algoritmus, který napomáhá k automatizaci a osvojení vyjmenovaných slov. Díky němu je užívání

vyjmenovaných slov snažší a žáci od nich dokáží odlišit slova, která nejsou vyjmenovaná ani příbuzná.

Doporučovaný algoritmus (Brabcová 1990, s. 97):

„Žák se nejprve ptá:

Je toto slovo vyjmenované?

- Je. (Napíšeme y, ý).
- Není. (Napíšeme i, í).

Je to slovo příbuzné s vyjmenovaným?

- Je. (Napíšeme y, ý).
- Není. (Napíšeme i, í).”

Tento způsob zdůvodňování je podle nich velmi vhodný obzvláště pro počáteční fázi, kdy žák hledá správné řešení. V pozdějším procvičování může učenec nejprve napsat řešení a až po té ho odůvodnit. Didaktici dále upozorňují na to, aby každý učitel po svých žácích vyžadoval přesné a úplné zdůvodnění. Tímto procesem si děti učivo zautomatizují a postupně mohou odůvodňování pravopisu zkracovat. I v tomto ohledu je ale vhodné přistupovat individuálně ke každému jednotlivci, což je v dnešní době ve školách poměrně žádoucí.

4.2 Pohled na metody výuky vyjmenovaných slov v učebnicích

Efektivní výuky lze docílit díky metodickým postupům. I výuka vyjmenovaných slov by měla mít určitý postup, který by dětem usnadnil osvojování řad slov, pochopení významu a dovednosti jejich užití. Na základě toho jsou sestavovány i učebnice. Pro příklad jsem vybrala ukázky postupu seznámení s vyjmenovanými slovy z učebnic dvou nakladatelství. Jedná se o nakladatelství ALTER a jeho učebnici Český jazyk pro třetí ročník z roku 1995 a učebnici Čeština s maňáskem Hláskem pro 3. ročník základní školy od nakladatelství Scientia z roku 1998. V roce 2010 vyšlo 3. vydání učebnice nakladatelství ALTER, ve kterém došlo k mírným úpravám, ale cvičení zůstávají podobná. Zvolila jsem učebnici z roku 1995 z toho důvodu, že je ve školách momentálně ještě hojně využívána. S učebnicí nakladatelství Scientia jsem se během své praxe nesetkala, proto mě zajímalo, jaký postup zde volí při výuce vyjmenovaných slov právě oni.

4.2.1 Učebnice ALTER

Nakladatelství **ALTER** pro výklad výuky vyjmenovaných slov využívá několika následujících kroků:

1. krok: První seznámení s řadou slov s důrazem na sémantický význam slova

První seznámení s vyjmenovanými slovy není v učebnici uvedeno všeobecným přehledem řad vyjmenovaných slov. Žáci se nejprve setkávají s vyjmenovanými slovy po B. Nutno říci, že postup výkladu je u všech řad v podstatě stejný. Základní slova jsou uvedena společně s obrázky, které usnadňují porozumění významu slov. Některá slova s ilustrací i přesto potřebují komentář od učitele. Obrázky mohou být pro děti motivační a jejich spojení s textem je zábavnější formou než pouze samotný text.

Obrázek 1: Vyjmenovaná slova po B (Dvorský, Lovis 1995, s. 36)

2. krok: Seznámení se základní řadou slov

Učebnice nakladatelství **ALTER** uvádí jako další krok k seznámení s vyjmenovanými slovy jejich základní řadu na kartičkách. Tato řada je obohacena o některé názvy obcí nebo vlastní jména.

být	1	obyčej	2	bystrý	3
bylina	4	kobyla	5	býk	6
babyka	7	Bydžov	8	Přibyslav	9
Bylany	10	Hrabyně	11	Zbyněk	12

Obrázek 2: Základní řada vyjmenovaných slov po B (Dvorsky, Lovic 1995, s. 37)

3. krok: Seznámení se slovy příbuznými

V další tabulce jsou slova příbuzná. Tabulky tedy slouží k uvědomění si příbuznosti slov. Kartičky je možné z učebnice okopírovat nebo si je objednat přímo v nakladatelství. Potom s nimi děti dále pracují. Jejich úkolem je karty rozstříhat a přiřazovat ke slovům vyjmenovaným slova příbuzná. Další práce s kartami záleží na kreativitě učitele.

aby	1	byt	1	dobýt	1	dobytek	1
nabýt	1	nábytek	1	obyvatel	1	obyčejný	2
bystře	3	bystřina	3	Bystřice	3	býlí	4
býložravec	4	obydlí	1	neobyčejně	2	kobylka	5
Kobylisy	5	býček	6	býčí	6	býkovec	6
babykový	7	ubývat	1	zbytek	1	obývací	1

Obrázek 3: Slova příbuzná (Dvorsky, Lovic 1995, s. 37)

4. krok: Upozornění na homofona

Následně učebnice upozorňuje na homofonní dvojici slova být/bít. Zasazením slov do kontextu věty si žáci uvědomují jejich význam.

být

To jsou bratři Jan a Vít.
Poznáš, čím by chtěli _____ ?

Čím chceš být? (budeš)	Zvířata nesmíme bít. (tlouci)
Ráno byla mlha. (bude)	Proč jsi bila Alenu? (tloukla)

Obrázek 4: Homofona (Dvorský, Lovis 1995, s. 38)

Upozornění na zmíněná homofona jsou doprovázena motivačním rýmem. Žáci mají za úkol doplnit chybějící slovo. K rýmu jim může pomoci i přiložený obrázek dvou chlapců, z něhož mají děti poznat, že se jedná o povolání. Dosadí se tedy sloveso být, ve smyslu budeš. K upřesnění rozdílu mezi slovy být a bít jsou uvedeny i příklady, kdy se které slovo používá. Slovesa se uvádějí i v různých tvarech.

5. krok: Další procvičování a upevňování učiva

Následují cvičení, jejichž hlavním úkolem je procvičovat probrané učivo všemi možnými způsoby a upevňovat jej.

a) ústní procvičování příbuznosti slov

Po seznámení s vyjmenovanými a příbuznými slovy a s homofony se dostáváme k ústnímu procvičování. K tomu jsou v učebnici zařazeny některé úkoly:

1. DĚDA VZPOMÍNÁ byl, byla, býval, bývalé

„U nás **býval** dům plný dětí,“ vzpomíná děda Hásek. „**Bylo** nás pět. Já jsem **byl** ze všech nejmladší. Žili jsme v **bývalé** hájovně. Starší sourozenci nikdy nedopustili, aby mě někdo **bil**. **Byla** to moc krásná léta.“

a) Odůvodněte pravopis vyznačených slov.
b) Dokážeš chránit své sourozence? Pomohl bys i cizímu děčku, kdyby ho někdo bil?

2. Utvořte věty se slovy příbuznými ke slovu *být*. Věty napište.

Byt, bydlit, bydliště, obydlí, obývací, příbytek, obývat, obyvatel.

Barevně vyznačte by - bý. Odůvodněte pravopis.

3. Slovo *být* má mnoho příbuzných slov. Všimněte si, které části slov jsou společné. Tyto části vyznačte červeně.

byl, byla, bych, bychom, kdybyste, abys, bys, aby, bylo, by, byste, kdybychom, abychom,

byt, nábytek, zbytek, dobytek, bytový, nebytový, bytná,

bývat, bývalý, nebývalý, zabývat se, odbývat, ubývat, přibývat, dobývat, nabývat, obývat, obývací.

Obrázek 5: Ústní procvičování (Dvorský, Lovis 1995, s. 38)

V těchto cvičeních žáci odůvodňují pravopisně správně napsaná slova. Zkouší použít vyjmenovaná i příbuzná slova ve větách a tím si osvojují jejich význam. Ústní procvičení je spojeno i s vizuálními prostředky, což podporuje pamětné osvojení slov. Dále pozorují slova příbuzná. Prostřednictvím barevného kroužkování si lépe všímají společných částí slov a vidí příbuznost mezi slovy.

I v dalších cvičeních se klade důraz na uvědomění si příbuznosti slov. Pro příklad uvádím jedno cvičení:

4. DOBYTČÍ FARMA

dobytek, dobytče, dobytkař, zbytek

Na travnatých svazích Jeseníků jsme viděli velká stáda **dobytky**. „Až budu velký, postavím si **dobytkou** farmu,“ prohlásil Radek. „**Dobytek** se bude sám pást a já se budu projíždět na koni.“ Celý **zbytek** cesty tatínek Radkovi vyprávěl, co všechno musí **dobytkáři** umět. **Dobytkářství** je namáhavá a zodpovědná práce.

a) Odůvodněte pravopis vyznačených slov.

(Např.: Slovo **dobytek** je příbuzné se slovem **být**.)

b) Vyberte z článku podstatná jména a slovesa.

c) Vyberte slova, která označují vlastnost (na otázku **jaký?**).

d) Vyberte slova, ve kterých je více hlásek než písmen.

e) Vyberte vlastní jména.

Obrázek 6: Cvičení z učebnice (Dvorský, Lovis 1995, s. 38)

K textu se váží úkoly, které jsou prováděny většinou ústně. Děti odůvodňují pravopis a vyjmenovanými slovy si procvičují i jinou látku českého jazyka, například podstatná jména, slovesa atd. Prostřednictvím těchto úkolů si žáci opticky ukládají do povědomí příbuzná slova, která mohou uplatnit v dalších úkolech během svého učení.

b) procvičování formou doplňujících cvičení

Po odůvodňování pravopisu v úplných slovech se přechází ke cvičením, kde je zapotřebí doplnit chybějící části slov. Tento druh cvičení lze provést ústně nebo písemně. Při ústním procvičování žáci pouze slovně vyjádří, co by do daného výrazu doplnili a své rozhodnutí odůvodní. Pokud procvičujeme psaním, musíme použít školní sešity, do kterých žáci neúplné výrazy přepisují. Úkoly na doplňování chybějících písmen mohou být různé. Doplňujeme buďto pouze chybějící písmeno *i/y*, části slov skládající se z více písmen nebo celá slova, která zapadají do kontextu věty.

V níže uvedeném cvičení z obrázku 7 chybí části slov. Žáci mají za úkol dopsat kořeny slov a pozorovat, jak modře zvýrazněné předpony mění význam slova a zároveň si opět uvědomí příbuznost slov.

5. *Doplňte chybějící části slov a všimněte si, jak přípony a předpony mění jejich význam. Odůvodněte pravopis.*

pře__ek, z__ek, ná__ek, do__ek, při__ek, ú__ek, __ná,
__elný, __ost, __ový, od__.

Vyznačená slova ze cvičení 1, 2, 4 napište do slovníčku. Tam, kde je třeba, napište do závorek slovo, které upřesňuje jejich význam: byl (pryč), bil (psa) apod.

Obrázek 7: Doplnování částí slov (Dvorský, Lovic 1995, s. 39)

V učebnicích většinou bývá velké množství úkolů na procvičení vyjmenovaných slov, kde žáci doplňují právě jedno chybějící písmeno *i/y*. Žáci se učí rozpoznávat slova vyjmenovaná od slov, která nejsou ani vyjmenovaná ani příbuzná, a ve kterých píšeme měkké *i*. U tohoto typu cvičení je velmi vhodné využít algoritmus uvedený v kapitole Zásady výuky vyjmenovaných slov. Učebnice nakladatelství ALTER zařazuje například následující cvičení:

6. *Odůvodněte pravopis. Slova, ve kterých máte doplnit y - ý po b, vyhledávejte hbitě v přehledu vyjmenovaných a příbuzných slov.*

Lenka chce b_t herečkou. Přineste si b_lou čtvrtku. Ob_vatelstva na světě přib_vá. Bude letos přeb_tek ob_lí? Hodiny b_jí půlnoc. Kdo chce psa b_t, hůl si vždycky najde. B_tí je zb_tkem divošského způsobu života. Teta si koupila náb_tek z ohýbaného dřeva. Tys ten úkol odb_la! Kluci pob_hali sem a tam. Měl b_s b_t zdravý jako ryb_čka. Michal pomůže při úklidu ob_vacího pokoje. Přijďte pob_t! Zahrajme si na námořní b_tvu.

Obrázek 8: Doplnování y, ý/i, í (Dvorský, Lovic 1995, s. 39)

c) procvičování formou zasazení slov do kontextu

Posledním již zmiňovaným způsobem doplňování je doplňování celých slov do vět. Žáci mohou mít na výběr slova, která použijí nebo na ně přijdu úplně sami. V prvním cvičení v obrázku 9 z učebnice Český jazyk 3 od ALTERU se nabízejí homofonní dvojice slov. Žáci použijí každé slovo z nabídky. Jejich úkolem je doplnit

pravopisný jev do věty tak, aby byla významově správně. Svůj výběr opět odůvodní a vysvětlí rozdíl mezi dvojicí slov.

1. *Doplňte věty vhodnými slovy.*

Chci _____ námořníkem.	být – bít (bije)
Zvířata nesmíme _____.	
Prodavačka mě _____.	odbila – odbyla
Na věži _____ třetí hodina.	
Zákon _____ platnosti.	nabyl – nabil (nabije)
Voják _____ pušku a zamířil.	
Na míse _____ žádná kobliha.	nezbila – nezbyla
Maminka mě nikdy _____.	
Na zahradě nám vyrostlo _____.	bílý – býlí
Kapesník je krásně _____.	

Obrázek 9: Doplnění vět (Dvorský, Lovis 1995, s. 43)

d) **procvičování formou dosazení synonym**

Jak jsem již zmiňovala na začátku kapitoly, význam slov lze vyjádřit použitím obrázku. Pokud už mají žáci slova zažitá a vědí, co znamenají, měli by být schopni vyjádřit význam slova vhodným synonymem. Takový úkol zahrnuje i zkoumaná učebnice a můžeme ho vidět ve cvičení v obrázku 10. Pro snadnější nahrazení slov jsou pod textem vypsány možnosti, které děti mohou použít.

2. *Vyznačená slova nahradte slovy uvedenými pod cvičením.*

Čím chceš **být**? Ráno **byla** mlha. **Odbila** třetí hodina. Převozník drží v ruce **bidlo**. Princ **nabyl** velkého jmění. Proč jsi **bila** Alenu? Pálí ho dobré **bydlo**. Myslivec **nabil** pušku. Milena **odbyla** domácí úkol. Zvířata nesmíme **bít**.

(Budeš, tyč, tloukla, nabude, živobyť, nabíjel, tlouci, odbude, odzvonila, bude.)

Obrázek 10: Nahrazování slov (Dvorský, Lovis 1995, s. 43)

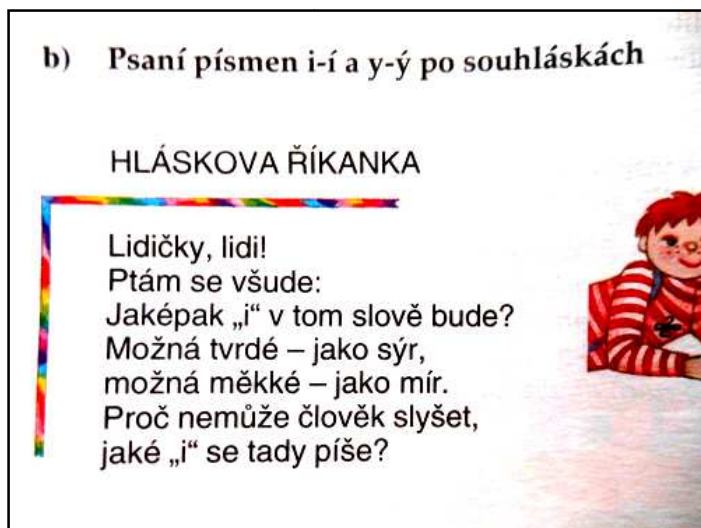
Uvedené příklady úkolů se různě střídají u všech řad vyjmenovaných slov. V jednotlivých kapitolách se vždy začíná od jednodušších úkolů, kdy se žáci teprve s výrazy seznamují a postupně přecházejí k využití dosažených znalostí a aplikují je v jednotlivých cvičeních.

4.2.2 Učebnice Scientia

Učebnice Čeština s maňáskem Hláskem pro 3. ročník základní školy (Klímová, Svobodová 1998) nakladatelství **Scientia** využívá pro seznámení s vyjmenovanými slovy trochu odlišný postup:

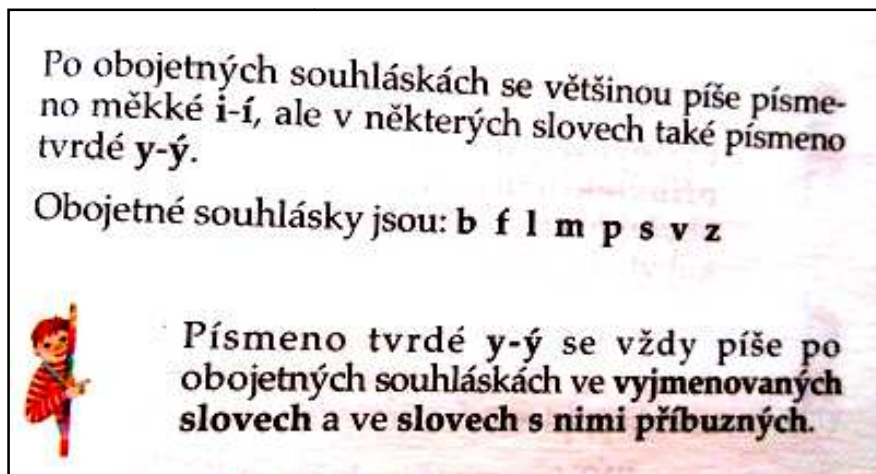
1. krok: Navození látky:

Učebnice žáky navádí na novou kapitolu, které se budou věnovat a tou je pravopis. Motivační báseň uvádí problematiku psaní *i, í/y, ý* po souhláskách.

Obrázek 11: Motivační báseň (Klímová, Svobodová 1998, s. 130)

Básnička slouží jako podnět k zopakování měkkých a tvrdých souhlásek a vede k obojetným souhláskám, které pomalu navozují téma vyjmenovaných slov.

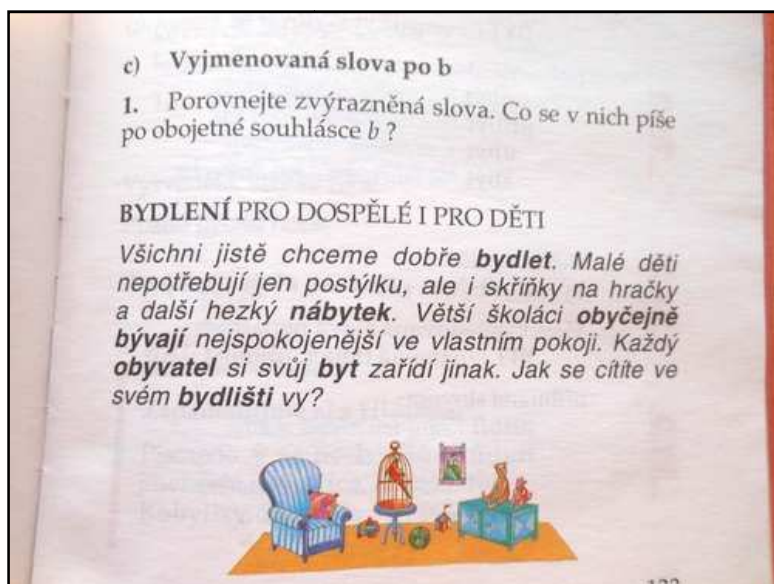

Obrázek 12: Obojetné souhlásky (Klímová, Svobodová 1998, s. 133)

Díky této části kapitoly žáci zjišťují, že existují vyjmenovaná slova, dále jsou obojetné souhlásky roztrženy do jednotlivých kapitol a u každé je uvedena řada vyjmenovaných slov spojená s jejich procvičováním. Postupy v kapitolách se opakují.

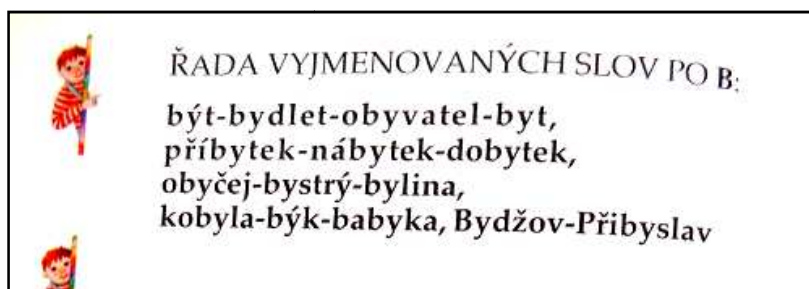
2. krok: Seznámení s řadou vyjmenovaných slov

Nejprve žáci vidí text, ve kterém jsou použita některá vyjmenovaná slova a jsou zvýrazněna. Jejich úkolem je tedy zaregistrovat, že ve vyznačených slovech se píše tvrdé y/ý a přemýšlet, proč tomu tak je.

Obrázek 13: Vyjmenovaná slova po B (Klímová, Svobodová 1998, s.130)

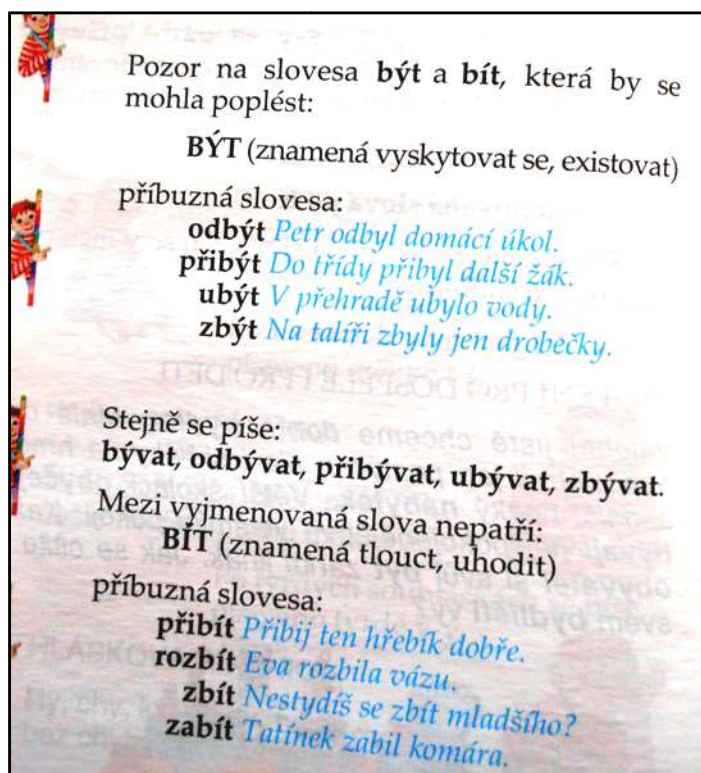
Po tomto cvičení následuje výpis celé řady vyjmenovaných slov. Tuto řadu se žáci učí nazpaměť a je východiskem pro další práci s vyjmenovanými slovy.

Obrázek 14: Řada vyjmenovaných slov (Klímová, Svobodová 1998, s. 134)

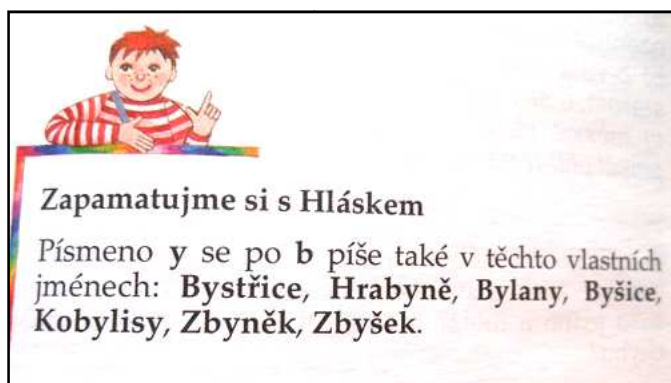
3. krok: Upozornění na výjimky

Učebnice žáky upozorňuje na slova, kde se mohou napsat obě i/y (homofona), ale i na případy, kde vždy píšeme tvrdé y, ale v základní řadě vyjmenovaných slov je nenajdeme. U slov, které lze napsat s měkkým i i s tvrdým y, je v závorce vysvětlen jejich význam a dále jsou zasazena do kontextu, aby žákům bylo jasné, jaký je mezi nimi významový rozdíl. U obojetné souhlásky B jsou uvedeny tyto věty:

Obrázek 15: Homofonní slova (Klímová, Svobodová, 1998, str.134)

Následuje upozornění na ustálené případy, ve kterých vždy píšeme tvrdé y. Je důležité, aby na ně žáci nezapomněli a dokázali je správně použít v textu. Jedná se o názvy měst a vlastní jména, která se v základních řadách neuvádějí, ale také o tvary slova *by*, které jsou často používány nejen v ústním, ale i v písmeném projevu. Pro příklad uvádím seznam vlastních jmen a názvů obcí z učebnice:

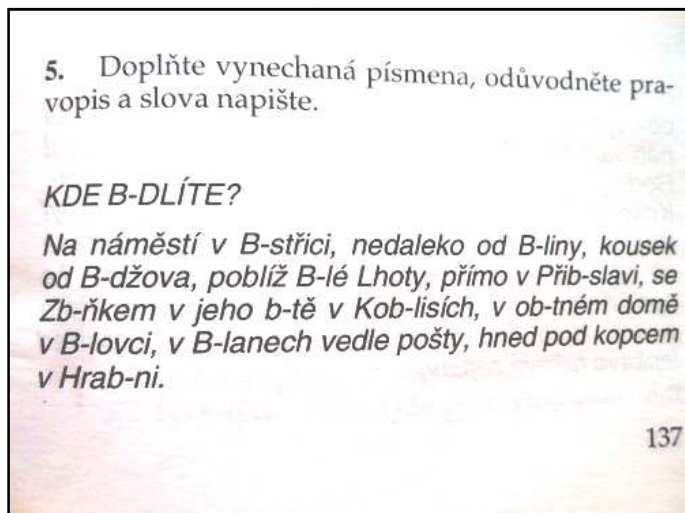

Obrázek 16: Vlastní jména a města (Klímová, Svobodová 1998, s. 135)

4. krok: Další procvičování vyjmenovaných slov

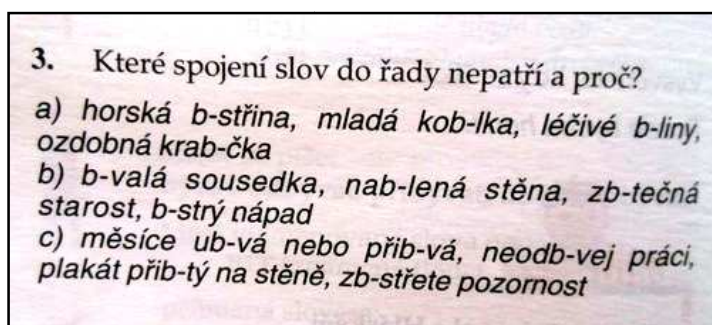
Učebnice nakladatelství Scientia preferuje procvičování vyjmenovaných slov formou doplňování chybějících samohlásek *i, í/y, ý*. Nenalezneme zde jiné formy

upevňování jako u nakladatelství Alter. Autoři učebnice zřejmě spoléhají na to, že tento způsob je pro žáky dostačující.

Obrázek 17: Doplnění i, í/y, ý (Klímová, Svobodová 1998, s. 137)

U každé řady vyjmenovaných slov je k dispozici přibližně 4 až 5 podobných cvičení. Pro malé zpestření je jeden z doplňovacích úkolů nakombinován s problémovým úkolem, kdy žák musí vyřešit, které slovo nepatří mezi ostatní a proč.

Obrázek 18: Doplnovací cvičení (Klímová, Svobodová 1998, s. 136)

Pokud srovnám vybrané dvě učebnice, hodnotím učebnici nakladatelství ALTER jako efektivnější pro výuku vyjmenovaných slov. Nabízí se v ní více možností pro procvičení a upevnění vyučované látky. Čeština s maňáskem Hláskem je sice provázena motivačním maňáskem, ale úkoly v ní neshledávám jako dostačující k osvojení pravopisných jevů.

4.3 Druhy cvičení procvičujících pravopis se zřetelem na vyjmenovaná slova

Pro správné užití spisovného jazyka je zapotřebí znát jeho pravidla. K osvojování těchto pravidel patří bezesporu jejich opakování a procvičování. Pedagogové dbají na

pravidelném procvičování ústním a písemným. Psaná forma jevů má tu výhodu, že si dítě osvojuje pravopis i pomocí optické paměti. Pro procvičení pravopisu můžeme využít různé typy cvičení. Didaktici ve svých publikacích uvádějí tyto typy (Brabcová 1982, s. 46, Hauser, Ondrášková 1991, s. 66):

Opisovací

Opisování je nejstarším a nejjednodušším cvičebním postupem. Žák nemusí znát pravopisná pravidla, pouze převádí text z předlohy. Častý je převod z tiskacího písma do psacího nebo naopak. Opisováním je rozvíjena zraková paměť a technika psaní. Není vhodné dávat žákům dlouhé texty vedoucí k únavě. Tato činnost je mechanická, žáci se soustředí převážně na formu, proto by měli učitelé dbát na úhlednost psaného projevu a poskytnout žákům dostatek času. Opisovací cvičení se nejčastěji využívá v 1. ročníku ZŠ. V dalších ročnících opisování ubývá a je doplňováno dalšími cvičeními vhodnými k procvičení probírané látky.

K tematice vyjmenovaných slov se ve srovnávaných učebnicích nevyskytují téměř žádná cvičení na opisování celého textu. Zřídka se zde objevují cvičení na opsání pouze části textu.

Příklad opisovacích cvičení z porovnávané učebnice (Dvořáková, Styblík, Ondrášková, Buriánková 1997, s. 32):

Vysvětlujeme význam. Opiště podtržená slova.

Co dělá člověk, který pytláčí? Jak se mu říká?

Řekněte slovo souznačné ke slovu strašpytel.

Slepýš je had nebo ještěrka?

Kde se vyskytuje pyl?

Jak vypadá chůze toho, kdo klopýtá?

Co znamená starší výraz zpytovat?

Za co se pyká?

Je pýr užitečná rostlina, nebo škodlivý plevel?

Zapýřit se znamená zčervenat, nebo zblednout?

Doplňovací

Tento druh cvičení je v učebnicích velmi rozšířen. Jedná se o doplňování písmen, znamének, skupiny písmen. V učebnicích pro 1. stupeň jsou zařazena cvičení pro doplnění pouze jednoho z těchto jevů. Doplňovací cvičení jsou poměrně rychlá, žáci se

při nich mohou zaměřit pouze na jeden jev, který je nutno procvičit. Tento fakt může být zároveň i nevýhodou. Tím, že žák nenapíše celé slovo, ale pouze jedno písmeno, neupevňuje tím motorický návyk k psaní slov. Často zde žáci mohou chybovat, jelikož se zaměří pouze na jev, kde chybí písmeno a nesoustředí se na zasazení tohoto slova do kontextu. Proto je vhodné pravidelně střídat různé druhy cvičení. Doplnění nemusí být pouze písemné, ale i ústní. Při společné práci s učebnicí mohou žáci odůvodnit pravopis pouze ústně, načež jim pedagog nebo spolužák může dát okamžitou zpětnou vazbu.

Tato cvičení jsou velmi vhodná pro procvičení vyjmenovaných slov. Ve srovnávaných učebnicích se objevují ve velkém množství. Cvičení jsou si velmi podobná, liší se délkou výrazů. Někdy jsou slova uspořádaná do vět, jindy jsou jednotlivě nebo ve slovních spojeních.

Příklad doplňovacích cvičení z porovnávané učebnice (Mikulenková 1997, s. 57):

Doplň i, í/y, ý. Zdůvodni pravopis.

Malý Em_l se nechce ráno m_t ve studené vodě. Nemůžeš m_t všechno, co vidíš. Přines m_ velkou m_su na salát. M_přijdeme určitě všichni. M_t dobrý úm_sl nestačí.

Obměňovací

Při obměňování dochází ke změnám v ohebných slovech. Texty se upravují podle pokynů tak, že se obměnou získá pravopisně relativní jev. Převádí se například z jednotného do množného čísla, čímž dochází i ke změně tvaru příčestí minulého v přísudku: Žena seděla – Ženy seděly. Právě k procvičení této učební látky se využívá tento typ cvičení nejčastěji. Pro pravopis lexikální není obměňování vhodnou formou procvičování, proto se v souvislosti s učivem vyjmenovaných slov neobjevuje.

Substituční

V substitučních cvičení se jedná o nahrazování jednoho prostředku jiným. Při substituci se konstrukce věty nemění. Tento typ cvičení se v Hauserově didaktice nazývá pojmem nahrazování. Hauser (Hauser, Ondrášková 1991, s. 67) říká, že nahrazování „se hodí pro nácvik pravopisu tvaroslovného, méně skladebného, nehodí se pro pravopis lexikální.“ V některých učebnicích lze ale najít i substituční cvičení na porozumění významu vyjmenovaných slov. Například nahrazení vyjmenovaného slova

ve větě jiným vhodným slovem. (Např. *Adélka v koutku vzlykala.* – *Adélka v koutku plakala.*)

Příklad substitučního cvičení z porovnávané učebnice (Čechura, Horáčková, Staudková 2010, s. 57):

Tučně vyznačená slova a slovní spojení vyjádřete jinak.

Prstýnek z pouti se blýská jako zlato. Čas prázdnin plyne jako voda. Slyšel jsem ji vzlykat. Uplynulý rok byl suchý. Kostka cukru se rozplynula v čaji. Dědeček je nedoslýchavý. Hovoří plynně anglicky. Praha oplývá starobylými domy. V sousední vsi došlo k neslýchané události. Na větší nákupy jezdíme do blízkého města.

Problémová

Problémová cvičení jsou vhodná pro intelektuální rozvoj žáka. Základem je žáka postavit před nějaký problém, který musí vyřešit dle svého uvážení. Sám žák musí přijít na způsob řešení problému, čímž získává nové zkušenosti. V současném systému školství je tento způsob cvičení vhodný pro rozvoj klíčové kompetence k řešení problémů. Úkoly tohoto typu mohou mít různé formy. Žáci doplňují neúplné texty na základě logického úsudku, opravují úmyslné chyby, vymýšlí věty atp.

Problémové cvičení z porovnávané učebnice (Mikulenková, 1997, str.59):

Vyznač chyby v dopise:

Mylá mamynko!

Přijet' si pro mě. Vúbec se my tu nelíbí. Ráno nás nuťý cvičyt a hnet po snídaňy musíme ližovat. Liže kloužou. a oblouki sikem, to je přece nesmysl. To se nemůžu ňygdy naučyt. a klucy? Ti kolem mě vždycki profyčí a vúbec my nepomohou zvednout se. Mislím, e bys měla přryjet co nejdříf.

Lýbá tě tvůj Emyl

Diktát

Diktát se využívá zejména pro kontrolu pravopisných jevů. Další práce s nadiktovaným textem slouží k nácviku. Text může být nadiktován po jednotlivých větách, souvislém textu, jednotlivých slovech nebo slovních spojeních. U jednotlivých slov se musí dbát na to, aby bylo jasné, jaké i/y se v daném slově píše. Není tedy vhodné zařazovat homofony, u kterých bez zasazení do kontextu můžeme napsat obě

řešení. Vhodné je, aby text nebyl uměle konstruovaný a vycházel z reálného života. Dalším faktorem při vybírání textu je jeho délka. V každé třídě 1. stupně základní školy je doporučený počet vět v diktátu. V tomto druhu procvičování vyjmenovaných slov rozlišujeme také způsoby provádění. Jedním z nich je diktování s přípravou, kdy si žáci text předem přečtou nebo ho předem slyší od učitele. Tento způsob je vhodný u dětí mladšího školního věku. V praxi se ale častěji setkáváme s diktováním bez přípravy, kdy se žáci s textem seznamují až v okamžiku diktování. V neposlední řadě hrají důležitou roli při diktování učitelova výslovnost a tempo. Většinou diktáty nejsou zařazovány přímo do učebnic, ale učitel je vybírá z jiných učebních materiálů a žáci je píšou do školních sešitů.

Příklad diktátu:

Na trávě se pase býk. Bydlím ve městě. Slyšel jsem vzlykat dítě. Opice jedla banán. Jsem na něho pyšná. Vyskočil do výšky. Pískal na píšťalku. Brzy má být jaro. Nebudu bít svého bratra. Myslíš na mě? Po trávě se plazil hlemýžď.

Pro důkladné procvičení pravopisných jevů je žádoucí kombinovat zmíněné druhy pravopisných cvičení. Každý pedagog by měl vybrat vhodné typy cvičení k právě probírané látce a postupovat od nejjednodušších ke složitějším. Vybraná pravopisná cvičení se v učebnicích českého jazyka opakují a mohou být doplněna například o některé vhodné didaktické hry nebo práci s interaktivní tabulí a jinými elektronickými pomůckami.

4.4 Význam čtení pro výuku pravopisu

S písemným projevem velmi úzce souvisí čtení. Tato dovednost taktéž napomáhá k osvojování pravopisu. Během čtení je využívána optická paměť, kdy si žák podvědomě ukládá do paměti grafickou podobu slov. Stejně uvádí i Brabcová s odkazem na Kamiše, že při nácvičení pravopisných jevů se uplatňuje ve značné míře zraková, verbální a dokonce i motorická paměť, ale současně i rozumová váha (Kamiš in Brabcová 1990, s. 93). Někteří učitelé ze svých zkušeností mohou říci, že čím větší je dítě čtenář, tím lépe zvládá aplikovat pravidla pravopisu do psané formy. Ovšem není to tvrzení, které platí u každého. Při písemném procvičování pravopisu by si každý učitel měl uvědomit, že je to činnost psychicky i fyzicky náročná. Proto je vhodné střídát aktivity, které budou přiměřeně dlouhé, a respektovat žáky, kteří potřebují více času na procvičení, a postupně tempo procvičování vyrovnávat (Hauser, Ondráčková, 1991).

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Metodologický postup a organizace výzkumu

V praktické části mé diplomové práce, jak jsem již v úvodu předeslala, se zabývám problematikou správného užití vyjmenovaných slov. Mým cílem bylo zjistit, zda je pravidelné procvičování vyjmenovaných a příbuzných slov přínosem pro jejich správnou aplikaci v dalších textech. Na základě výsledků výzkumu jsem se pokusila vyvodit závěry, které by mohly tuto problematiku blíže objasnit a navrhnout, jaké jiné způsoby procvičování by mohly být pro praxi užitečné.

5.1 Respondenti

Vzhledem k tomu, že s problematikou správného užití vyjmenovaných slov se nesetkáváme pouze u dětí mladšího školního věku, zajímalo mne, zda je procvičování psaní *i/y* po obojetných souhláskách přínosné i v dospělosti. Výzkum byl tedy prováděn s věkově odlišnými skupinami respondentů – se žáky 1. stupně základních škol a se studenty vysoké školy.

První skupina respondentů se skládala ze žáků třetího a čtvrtého ročníku 1. stupně základní školy. Vybrala jsem tři základní školy a v každé z nich jsem provedla výzkum v jedné třídě. Jednalo se o žáky ze základních škol v sousedních městech (21 žáků 3. ročníku ze ZŠ Pulická Dobruška, 15 žáků 4. ročníku ze ZŠ Opočno a 8 žáků 4. ročníku z malotřídní školy ZŠ Přepychy). V ZŠ Pulická Dobruška byl výzkum prováděn na přelomu dubna a května roku 2012. V ZŠ Opočno a ZŠ Přepychy se výzkum uskutečnil v říjnu 2012. Třídní učitelé všech tříd mne ubezpečili v tom, že všichni respondenti byli již dříve seznámeni s látkou vyjmenovaných slov, řady slov znají a jsou schopni je používat.

Druhá věková skupinu respondentů se skládala ze vzorku studentů Technické univerzity v Liberci, konkrétněji ze studentů 1. ročníku Učitelství pro 1. stupeň základní školy. Výzkumu se účastnilo 34 studentů v průběhu letního semestru akademického roku 2011/2012.

Tabulka 8: Přehled respondentů

ŠKOLA	ZŠ Pulická	ZŠ Opočno	ZŠ Přepychy	Technická
ROČNÍK	3.	4.	4.	1.
POČET RESPONDENTŮ	21	15	8	34

5.2 Metody užitá při výzkumu

Pro zjištění výsledků výzkumu jsem použila metodu didaktických testů. Díky této metodě zjistím úroveň zvládnutí učiva u zkoumaného vzorku osob. Pro potřebné získání informací jsem připravila testy vstupní, průběžné a výstupní.

Testy vstupní a výstupní slouží jako srovnávací. Jejich komparace by měla ukázat, zda pravidelné procvičování pravopisných jevů (resp. vyjmenovaných slov) ovlivňuje jejich zapamatování a praktické používání v dalších pravopisných textech.

Vstupní a výstupní testy užívají tři různé způsoby testování učiva vyjmenovaných slov. Jedná se o diktát, kdy učitel dětem diktuje text po větných celcích a ony ho následně zapisují. Dalším cvičením je doplňování *i, í/y, ý* po obojetných souhláskách v kořenech slov do chybějících částí předepsaného textu a třetím způsobem je oprava chyb v již napsaném textu. Tyto tři způsoby procvičování jsem volila z toho důvodu, že jsou nejčastěji používané ve školách. Do testů jsem se pokusila zahrnout nejvíce používaná vyjmenovaná slova. Na základě porovnání výsledků vstupního a výstupního testu budu vytvářet závěry.

Ke zjištění efektivity procvičování pravopisných jevů jsem použila metodu experimentu, tj. pozorované žáky a studenty jsem rozdělila na dvě skupiny. První kontrolní skupina pozorovaného vzorku žáků a studentů vyplnila pouze vstupní a po přesně daném období výstupní testy s vybranými vyjmenovanými slovy. Druhá experimentální skupina absolvovala mimo tyto testy navíc průběžné osmifázové procvičování. To jim ve výstupním testu mělo pomoci ke zlepšení výsledků dosažených ve vstupním testu.

5.3 Organizace výzkumu

Žáci základních škol

Část výzkumu jsem prováděla v průběhu své souvislé praxe na ZŠ Pulická v Dobrušce. Využila jsem příležitosti, že se s 21 žáky budu scházet každý den. Díky této skutečnosti jsem jim kromě vstupního a výstupního testu pravidelně zadávala krátké průběžné testy na procvičení problémového učiva.

První fází experimentu byl vstupní didaktický test. Všichni žáci byli seznámeni s účelem testu a informováni o dalších krocích výzkumu. Ubezpečila jsem žáky, že výzkum je anonymní a výsledky testů neovlivní jejich prospěch v předmětu český jazyk. Vzhledem k tomu, že jsem potřebovala mít možnost srovnání průběžných výsledků jednotlivých žáků, byl každý jednotlivec evidován pod vlastním kódem, který vyplňoval vždy u každého následujícího testu.

Následně jsem úvodní testy rozdala k vypracování. Čas k vypracování celého testu nebyl pevně stanoven, žáci mohli odevzdávat své práce dle svých potřeb během vyučovací jednotky, tj. 45 minut. Pro rychlejší žáky jsem připravila další práci týkající se probíraného učiva. Po ukončení testu byli všichni seznámeni se správnými výsledky s odůvodněním pravopisných jevů a proběhla oprava chyb. Po vstupním testu následovala série krátkých průběžných testů a po ní test výstupní, u kterého měli žáci stejné pracovní podmínky jako u vstupního testu.

Pro komparaci výsledků experimentální skupiny, která pravidelně procvičovala vyjmenovaná slova, bylo třeba provést výzkum s kontrolní skupinou 23 žáků, u které nedocházelo k průběžnému procvičování. Tato část výzkumu proběhla na základních školách ZŠ Opočno a ZŠ Přepychy. Vybraný vzorek žáků jsem seznámila s tím, co od nich budu požadovat, stejně jako předchozí skupinu. Zadala jsem jim stejné vstupní testy, které jsem po vyplnění vyhodnotila a následně s žáky rozebrala, a odůvodnili jsme pravopis. Po měsíci jsem se do škol vrátila a zadala žákům výstupní testy. Po vyhodnocení testů byli žáci seznámeni s výsledky a s pravopisnými chybami.

Studenti vysoké školy

Jak jsem již zmiňovala v kapitole Respondenti, výzkum jsem prováděla nejen u dětí na základní škole, ale taktéž u studentů Technické univerzity v Liberci. Zkoumaný vzorek studentů byl z 1. ročníku Učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Studenti byli

náhodně rozdělení do dvou skupin. Obě skupiny byly seznámeny s účelem testů a byly ochotny se mnou spolupracovat. Experimentální šestnáctičlennou skupinu jsem navštěvovala na semináři z českého jazyka. Studenti vyplnili první hodinu vstupní test, který obsahoval podobné gramatické jevy jako vstupní test žáků základních škol. Vzhledem k věku respondentů byl test rozšířen o některé vybrané gramatické jevy (viz kapitola Představení výzkumného materiálu).

Studenti obdrželi výsledky svých testů a dostali zpětnou vazbu. Následně jsem jejich seminář navštěvovala každý týden a zadávala jim postupně sady průběžných testů. Po vyplnění jsme hned test zkontrolovali a odůvodnili pravopisné jevy. Po osmi týdnech pravidelného procvičování jsem studentům opět zadala výstupní test, který byl tentokrát totožný s předchozím výstupním testem.

Kontrolní skupina obsahovala 18 studentů, kterým jsem zadala vstupní testy zároveň se studenty ze druhé skupiny. O týden později obdrželi jeho vyhodnocení a výsledky. Po osmitýdenním intervalu kontrolní skupina studentů vyplnila výstupní test, stejně jako první skupina.

5.4 Představení výzkumných materiálů

Pro svůj výzkum jsem vypracovala potřebný materiál, který se skládal z didaktických testů. Vytvořila jsem vstupní test, průběžné testy a na závěr výstupní test.

A) Vstupní didaktický test

Vstupní didaktický test se skládal ze tří částí. Prvním cvičením bylo psaní diktátu. Text byl diktován po větách a tempo bylo přizpůsobeno potřebám žáků. Celý diktát byl přečten pro kontrolu znovu. Další části testu zpracovávali žáci již individuálně, jednalo se o doplňování chybějících *i, í/y, ý* a oprávnování diktátu. Pro lepší motivaci jsem respondentům dovolila, aby ve cvičení, kde opravovali chyby, použili červenou barvu a vyzkoušeli si tak roli učitele. Po vyplnění celého testu měli žáci čas na kontrolu.

Ukázka 1: vstupní test

Diktát

Rybáři vytáhli rybu v síti. Myslivec nabil pušku náboji. Musíme se mýt každý den. Ozývalo se tiché vzlykání. Sníh se třpytil. Byla pyšná na svého syna. Viklá se mi zub. Slepíš ty papíry? Vysyp ten pytlíček.

Doplň i,í/y,y:

b_l_nkový čaj, s_rové maso, v_plazuje jaz_ček, prodloužený v_kend, z_val únavou, b_ložravci, m_luje M_lenu, m_slím na tebe, s_vá holub_čka, ob_čejná hračka, l_ška B_strouška, p_lná včelka, v_plivni žv_kačku, škrtila s_rkou, dob_li hradby, šikovný p_tlák, s_slova zásoba, m_ší kožíšek

Oprav chyby v diktátu:

Žába lapila hmyz jazikem. Na výstavě byl můj obraz. Spolykal čerstvý sír. Kočka lýže misku. Přemysl si hraje na písku. Viděl jsem vodní výr. V předsýni vije Alík. Viděla jsem slepiše. Nebaví mě fyzika. Hladil mu chmíří. Visel na zdi. Odfoukl pil z květiny. Ve mlíně budou mlít. Venku je sichravo. Jez do sita.

Rozšíření vstupního testu pro skupiny studentů:

Diktát byl rozšířen o tyto větné celky:

Silnice se klikatě vinula. Ve mlýně se bude mlít obilí. Malíř vybílil obývací. Vichr vyvrátil lísku.

Doplňování i,í/y,y rozšířeno o:

v_tr op_luje ob_lí, v_ndež m_p_nzetu, ob_čejné s_tko, brz_čko bude z_ma, v_skat ve vlasech, v_žka kostela, anglický jaz_k

Oprava chyb v diktátu rozšířeno o:

V bitě spí babička. Přemysl si hraje na písku. Ozýval se výskot. Vyndež svého plyšáka. Nebaví mě fyzika. Chci mít svoje auto. Vysel na zdi. Pykal ze trest. Neobvikla písemka.

B) Průběžné testy

Na základě vstupních testů jsem vytvářela krátké testy pro další procvičení vybraných vyjmenovaných slov. Tyto testy žáci vyplňovali pravidelně dvakrát týdně po dobu čtyř týdnů. K procvičování byly používány 3 různé formy cvičení, které se

pravidelně střídaly. Jednalo se o stejné formy jako v úvodním testu, tj. diktát, doplňování *y,ý/i,í* a oprava chyb. Po každém zadaném testu následovalo jeho vyhodnocení a žáci ihned dostali zpětnou vazbu. Do průběžných testů jsem použila výrazy, u nichž se vyskytla ve vstupním testu častá chybovost.

Ukázky 2–9 : průběžné testy

1. průběžný test

třp_t drahých kamenů, brz_ koup_me b_t, venku zuří v_chřice, v_v_klaný strom, l_ščí kožíšek, ob_čejná slep_ce, medv_dek m_val, V_lém Dob_vatel, kočičí jaz_čky, nenas_tní b_ložravci, v_p_l mi vodu, zam_šlený p_tlák, houkání v_ra, l_chokop_tníci, s_chravé počasí, p_lník na nehty, zm_je zas_čela, ptačí chm_ří, stará žv_kačka, z_val nudou, lep_dlo v_s_chá, rozb_té s_tko, malá kob_lka, cíl je bl_zko, zb_tečná práce, hb_tá rybka

2. průběžný test

Oprav chyby v textu:

Bylo to velká víška. Chci bít bystrá. Vyhodil si z kopítka. Klopítl přes práh. Šperk se bliští. Viděl jsem sýčka. Je velmi pišná. Musím umlít obilí. Pískal na píšťalu. Ovnula se šálou. To těsto je syrové. Visel jsem hrách. Dobíval se do domu. Děti venku výskají. Viděl jsi nějakého přeživkavce? Vlci vyli na měsíc. Hlasitě zýval. Osyhala rychle. Pilná včelka sbírala pil z květů. Umyla jsem nádobí. Potřebuji přesípací hodiny.

3. průběžný test

Diktát

Myška běžela po bytě. Hodiny odbíjejí půlnoc. Vysel jsem hrách. Nalíčila si obličej. Umyla jsem mísu. Blízko se blýsklo. Letěla tu sivá holubička. Měl vyzývavý pohled.

4. průběžný test

Doplňování i,í/y,ý:

v_sací zámek, skvělá nab_dka, z_ral na mě, p_chlavý bodlák, L_sá hora, nesm_slný úkol, vlak v_kolejil, škrtl s_rkou, spl_vání, sb_rat p_l, ml_n se točí, slep_š je plaz, L_tom_šl, v_r houkal, žv_kal žv_kačku, rozb_l tal_ř, ob_vatel L_berce, rozm_chal těsto, lesní m_tina, kl_katě se v_nul, textilní prům_sl, b_l_nářka, v_p_l celou láhev, s_korky odlétly, v_z_val ho na souboj, pl_n s_čel, sudokop_tníci, zametal p_l_ny

5. průběžný test

Diktát

Uplynul týden. Hodiny visí na zdi. Klepal se jako osika. Opyloval květy. Bydlí ve Vysokém Mýtě. Na hlavě má lysinu. Odbyl domácí úkol. Nejsem neomylný. Venku zuří vichřice.

6. průběžný test

Opravte chyby:

Venku vál vychr z hor. Alík vyje na měsíc .Již jsem sit. Visel jsem obilí. Doma jsem byl byt. Pilně jsem se učila. Rozvýřil se tu prach. Nasislil si zásoby jídla. Pýcha předchází pád. Osipal se po ovoci. Na provaze jsem udělal smyčku. Ozívalo se lítostivé vzlykání. Plýžil se pod okny. Tatínek koupil nový plinoměr. Přijďte k nám pozítří. Pobyl prkno hřebíky. Má neobyčejné schopnosti. Vynesl jsem odpadky. Protrhl jsem sítku. Vzýval mě na souboj. Krabička od syrek.

7. průběžný test

Doplňte i, í/y, ý:

s_chravé počasí, nepl_tvej vodou, ptakop_sk, l_tostivý chlapec, v_p_nač světél, nap_chl si stuhu, um_l si obl_čej, olomoucké s_rečky, paní b_tná, roztržené s_lonky, sníh se s_pe, hromada p_sku, v_b_tá baterka, dobrá m_šlenka, letím z Ruz_ně, zatloukl hřeb_k, pan_l_stonoš, hm_zožravci, ptačí p_rko, s_pka na ob_lí, pěstuji b_l_nky, ub_tování pro hosty, pl_šový medvídek, l_skový oříšek, b_strozrakost, om_vatelný povrch

8. průběžný test

Diktát

Přesypal sůl do pytle. Vypil mi pití. Klepal se jako osika. Kobyla je lichokopytník. Miluje sýrovou pomazánku. Zametl piliny na hromadu. Nechci mít pětku z písemky. Přivezl býka až z Příbyslavi. V obýváku se víří prach.

C) Výstupní test

Výstupní test byl vytvořen pro ověření správné aplikace vybraných gramatických jevů. Při jeho tvorbě jsem vycházela z jevů, které byly použity ve vstupním testu a které byly soustavně procvičovány v průběžných testech. Vybraná vyjmenovaná slova se zde

objevovala ve stejných nebo v příbuzných tvarech slov. Průběh vyplnění testu byl stejný jako při testu úvodním. Výstupní test měl tuto podobu:

Ukázka 10: výstupní test

Diktát

Klepal se jako osika. Slyšel jsem vzlykání. Umyla jsem si obličej. Zíral na mě vyděšeně. Myslivec nabil pušku náboji. Chléb se sýrem mi chutná. Hledám krabičku s hřebíky. Venku je veliká vichřice. Zavřel výra do klece. Býk je býložravec.

Doplňování i,í/y,ý

kočičí jaz_ček, b_l_nářka, v_kend skončil, děti venku v_skají, op_loval květy, zam_lovaný M_loš, b_strá l_ška, chm_ří poletuje, rozb_té s_tko, v_žv_kaná žv_kačka, zapálil s_rku, s_vá holub_ce, dob_l se do domu, p_lně ukl_zela, medv_dek m_val, z_vání z únavy, v_v_klaný zub, nesm_slný souboj, ml_t ob_lí, jablečný záv_n, p_skal radostí, v_dím m_šku, špatný zlozv_k, b_dlí bl_zko, jsem f_z_k, psi v_li

Oprav chyby v diktátu

Opice vysela na lustru. Polykal jsem pylulky. Dal my neobvyklou hádanku. Blýská se na lepší časy. Drahokam se třpytil. Znáš lychokopytníky? Jedl sirové maso. Díval se na mě z veliké výšky. Na mýtině se vihřívala zmyje. Pytlák střelil zajíce. Jsem pyšná na svého sina. Slepil mi lysty. Mám rozčepýřené vlasy. Brzi se uvidíme. Sýkorky odlétly. Vysipal jsem pytlík s bonbóny. Sysel je hlodavec. .

5.5 Přehled hodnocených slov

Vyplňované testy obsahovaly určité množství slov obsahujících obojetné souhlásky *b, l, m, p, s, v, z*. Prostřednictvím těchto výrazů jsme procvičovali správné užití souhlásek *i/y*. Pro porovnání chybovosti v úvodních a závěrečných testech byla hodnocena tato slova:

Tabulka 9: Přehled hodnocených slov

Slova užitá ve vstupních testech	Slova užitá ve výstupních testech
mlít	mlít
třpytil	třpytil
viklá	vyviklaný
vichr	vichřice
nabil (pušku)	nabil (pušku)
vinula	závin
blýskal	blýská se

Slova užitá ve vstupních testech	Slova užitá ve výstupních testech
syrové	syrové
zíval (únavou)	zívání
Bystrouška	bystrá
žvýkačka	žvýkačka
dobyli (hradby)	dobyl se (do domu)
býložravci	býložravec
sivá	sivá
myší	myšku
jazýček	jazýček
pilná	pilně
sítko	sítko
brzičko	brzy
syslova	sysel
spolykal	polykal
vyje (vlk)	vyli (psi)
chmýří	chmýří
visel (na zdi)	visela (na lustru)
výskot	výskají (děti)
neobvyklá	neobvyklou
sýr	se sýrem
viděla	vidím
mýt (umýt se)	mýval (medvídek)
vysyp	vyděšeně
vzlykání	vzlykání
pytlák	pytlák
vír (vodní)	výra (ptáka)
pyšná	pyšná
pytlíček	pytlík
myslivec	myslivec
mi (mně)	mi (mně)
syna	syna
vytáhli	vyděšeně
myslím	nesmyslný
sirkou	sirku
víkend	víkend
Milena	Miloš
holubička	holubice
slepýše (zvíře)	slepil
pyl (z květů)	opyloval
slepíš (sloveso)	slepil
vyplazuje	vyhřívala
bylinkový	bylinářka
liška	liška

5.6 Stanovení hypotéz

Na základě dřívějších zkušeností z praxí, které nebyly dlouhodobé, jsem vycházela z předpokladu, že pravidelné procvičování vyjmenovaných slov je nezbytné pro jejich upevnění a další použití. Předpokládám tedy, že výsledky výzkumu prokáží, že je prospěšné probíranou látku vyjmenovaných slov neustále a pravidelně opakovat. Na základě tohoto předpokladu stanovuji hypotézy 1 a 2.

Hypotéza 1: Očekávám, že u experimentální skupiny dětí mladšího školního věku dojde díky pravidelnému procvičování vyjmenovaných slov ke znatelnému zlepšení výsledků u výstupního testu.

Hypotéza 2: U experimentální skupiny studentů vysoké školy nepředpokládám vysoký výskyt chyb, ale stejně jako u žáků základní školy očekávám, že výsledky výstupního testu budou vykazovat menší množství pravopisných chyb než výsledky testů vstupních.

Hypotéza 3: Předpokládám, že komparace vstupního a výstupního testu kontrolní skupiny žáků základních škol neprokáže výrazné zlepšení ve výsledcích výstupního testu, jelikož žáci nebudou mít v rámci vyučování možnost procvičení slov, které jim činili ve vstupním testu potíže.

Hypotéza 4: U kontrolní skupiny studentů vysoké školy očekávám přibližně stejný výsledek v množství pravopisných chyb v obou zadaných testech, neboť nebudou každý týden vystaveni procvičování vyjmenovaných slov, které by mohlo vést ke zlepšení výsledků v pravopisných jevech.

6 Vyhodnocení výzkumu

Prostřednictvím výzkumu jsem se pokoušela zjistit, zda je pravidelné procvičování psaní *i/y* po obojetných souhláskách přínosné pro jejich další správné používání. V následujících tabulkách jsou interpretovány výsledky ze vstupních a výstupních testů. Uvádím zde počty chyb ve sledovaných slovech u každého žáka či studenta. Pro zaznamenání chybných a správných řešení je v tabulkách použito následující značení:

0 = správné řešení

1 = chybné řešení

Pro označení studentů jsem použila písmena abecedy nebo arabské číslice.

6.1 Výsledky testů

V tabulkách uvádím slova, u kterých srovnávám chyby ze vstupního a výstupního testu. Pod výčtem těchto slov je uveden počet chyb, kterého se žák nebo student v pozorovaných slovech dopustil. Na konci řádku každého slova je uvedeno, kolik žáků v něm chybovalo.

Vzhledem k tomu, že žáci byli vybráni náhodně a jejich vzorek byl početně omezený, je třeba výsledky posuzovat se zřetelem k některým faktům. Domnívám se, že výsledky mohly být ovlivněny několika faktory, například aktuálním subjektivním stavem a soustředěností žáků, případnou únavou, atmosférou ve třídě, dobou, kdy žáci pracovali na vyplňování testů (1. vyučovací hodina brzy ráno kontra konec vyučování). Dalším možným faktorem by mohla být nedostatečná vnitřní a vnější motivace. Žáci věděli, že výsledky testů neovlivní jejich klasifikaci z předmětu český jazyk, proto možná nevynaložili dostatečné úsilí pro správné vyplnění testů. Jsem si vědoma i toho, že žáci pravidelně píší cvičné diktáty a setkávají se v rámci všech předmětů se cvičeními, ve kterých se mohou vyskytovat vyjmenovaná slova a tím dochází k nepřímému učení.

A) Žáci základních škol – experimentální skupina

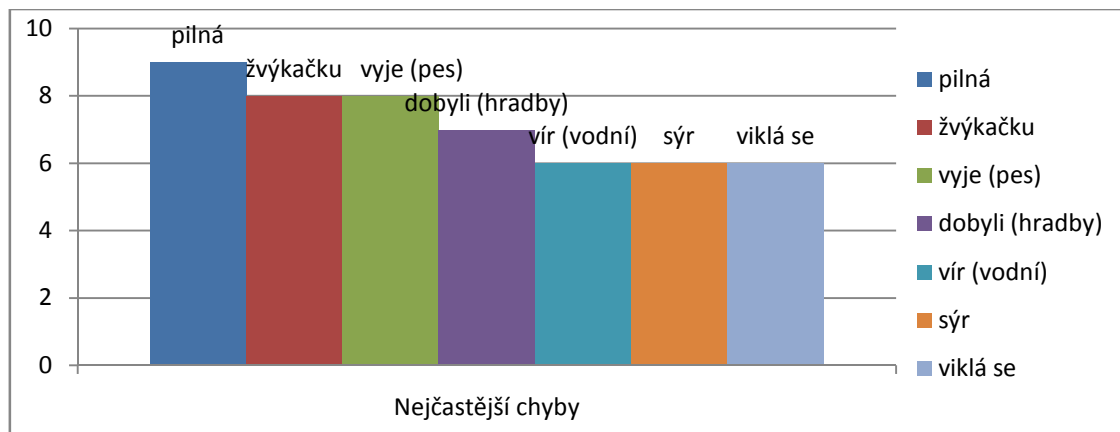
Pro experimentální skupinu žáků jsem použila značení pomocí písmen abecedy A–T. Výsledky jednotlivců jsou zaznamenány v tabulkách.

Tabulka 10: Výsledky vstupního testu experimentální skupiny žáků

VSTUPNÍ TEST – experimentální skupina žáků																						
	A	B	C	D	E	F	G	H	CH	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	chybovost
pyšná	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	3
vysyp	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	5
pytlíček	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	4
myslivec	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
vzlykání	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3
viklá se	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	6
mi (mně)	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
nabil (pušku)	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2
mýt se	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	4
syna	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	2
vytáhli	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2
třpytil	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	2
pilná	1	0	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0	1	0	1	0	0	1	0	0	0	9
syrové	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2
jazyček	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3
žvýkačku	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	1	1	0	1	8
dobyli	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1	7
býložravci	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	3
myslím	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2
sirkou	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2
víkend	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Milena	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3
zíval	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
sivá	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
holubička	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	3
Bystrouška	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
pytlák	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	3
syslova	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
slepýše	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
vír (vodní)	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	6
vyje (pes)	0	1	1	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	8
pyl	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
sýr	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	6
mlít	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	5
visel (obraz)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
viděla	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
jazykem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
POČET CHYB	3	9	13	1	7	4	5	1	6	3	9	3	5	5	10	2	7	4	13	2	6	

Vysvětlivky 1: 1 = chybné řešení, 0 = správné řešení

U dvou žáků se objevilo nejvíce 13 chyb v hodnocených slovech. Nejmenší počet chyb (1 chyba) měli dva žáci. Slova, ve kterých chybovalo více než 6 žáků (30 % žáků), uvádím jako slova problémová. Nejvíce žáků chybovalo ve slově *pilná*. Pro přehled nejčastějších chyb přikládám graf:

Graf 1: Nejčastější chyby experimentální skupiny žáků

Je zajímavé, že 8 dětí si nespojilo slovo *žvýkačka* s vyjmenovaným slovem *žvýkat* a napsalo v něm měkké *i*. Problematická jsou i slova *vyje*, *dobyli* a *vír*, která jsou homofonní, a proto je (dle kontextu) lze napsat s *i* nebo s *y*.

Po čtyřtýdenním pravidelném procvičování pravopisných jevů v průběžných testech, které jsem připravovala, vyplnili výstupní test. Jeho výsledky jsou uvedeny v následující tabulce. Zelené rámečky v tabulce ukazují, že se žák v daném slově zlepšil a nechyboval. Červená políčka znamenají zhoršení oproti úvodnímu testu.

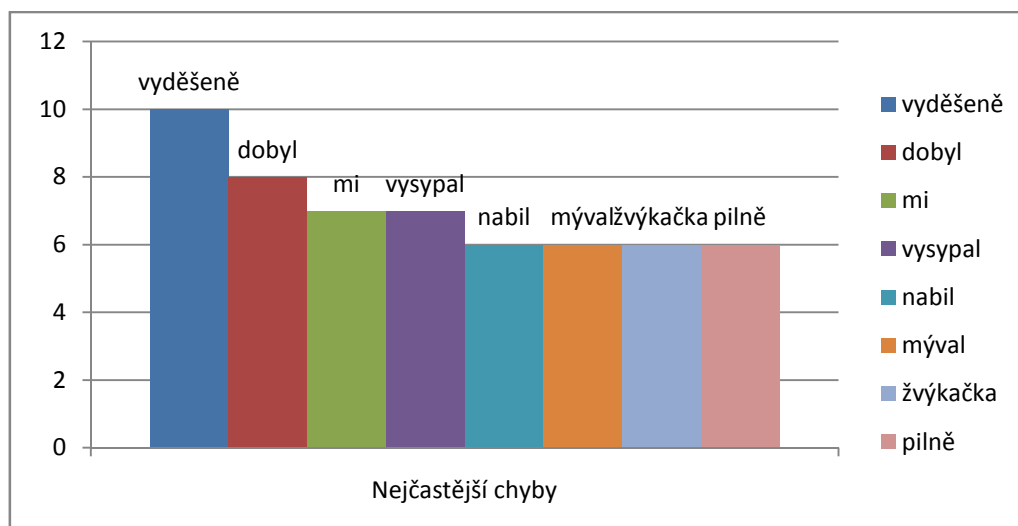
Tabulka 11 Výsledky výstupního testu experimentální skupiny žáků

VÝSTUPNÍ TEST – experimentální skupina žáků																						
SLOVA	A	B	C	D	E	F	G	H	CH	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	chybovost
pyšná	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
vyspal	0	1	0	0	0	0	0	1	1	1	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	7
pytlík	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
myslivec	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
vzlykání	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
vyviklaný	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	4
mi (mně)	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	1	7
nabil(pušku)	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	6
mýval	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	6
syna	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	4
vyděšeně	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	10

SLOVA	A	B	C	D	E	F	G	H	CH	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	chybovost
třpytil	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
pilně	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	6
syrové	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3
jazyček	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
žvýkačka	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	6
dobyl	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	1	1	8
býložravec	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2
nesmyslný	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3
sirku	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	4
víkend	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Miloš	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
zívání	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	3
slepil	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
výra	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
vyli (vlci)	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
opyloval	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
se sýrem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2
mlít	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	5
visela	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
vidím	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	3
jazyček	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
POČET CHYB	3	10	7	0	6	3	4	1	3	4	12	3	8	0	8	4	10	4	11	2	4	

Vysvětlivky 1: 0 = správné řešení, 1 = chybné řešení, červené políčko = zhoršení, zelené políčko = zlepšení

Nejvyšší počet chyb byl 12. Objevili se také dva žáci, kteří v pozorovaných slovech neudělali žádnou chybu. Mezi slova, pro která bylo pravidelné procvičování neefektivnější a jejichž výsledky se ve výstupním testu zlepšily, patří: *pyšná*, *pytlík*, *jazyček*, *výr*, *vyli*, *sýr*. Výsledky také ukazují, že většina žáků napsala některá vybraná slova v úvodním testu pravopisně správně, ale v závěrečném testu v tom samém slově udělala chybu. Nejvíce žáci chybovali ve slovech s předponou *vy/vý*: *vyděšeně*, *vysypal* a ve slově *dobyl*. Další slova, ve kterých se objevilo více než 6 chyb, jsou uvedena v grafu:

Graf 2: Nejčastější chyby experimentální skupiny žáků 2

Problémová slova se objevují v grafu č.1 a v jiném tvaru i v grafu č.2. Jsou to tyto dvojice slov: *pilná – pilně*, *žvýkačku – žvýkačka*, *dobyli – dobyt*. Ve slovech příbuzných ke slovům *vyje*, *vír*, *sýr* a *viklá se*, se ve výstupní testu neobjevilo tolik chyb jako ve vstupním. Přibyla však jiná slova, se kterými mělo více žáků potíže.

Pro srovnání počtu chyb v úvodním a v závěrečném testu uvádíme tabulku s výsledky.

Tabulka 12: Přehled výsledků obou testů experimentální skupiny žáků

ŽÁK	A	B	C	D	E	F	G	H	CH	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T
počet chyb																					
VSTUPNÍ TEST	3	9	13	1	7	4	5	1	6	3	9	3	5	5	10	2	7	4	13	2	6
VÝSTUPNÍ TEST	3	10	7	0	6	3	4	1	3	4	12	3	8	0	8	4	10	4	11	2	4

Z tabulky lze vyčíst, že ke zlepšení výsledků došlo u 10 z pozorovaných 21 žáků čili u necelé poloviny. U pěti žáků se výskyt chyb zvýšil a u zbylých pěti zůstal počet chyb stejný. Můžeme tedy říci, že se má hypotéza potvrdila a pravidelné procvičování experimentálnímu vzorku žáků bylo přínosem.

B) Žáci základních škol – kontrolní skupina

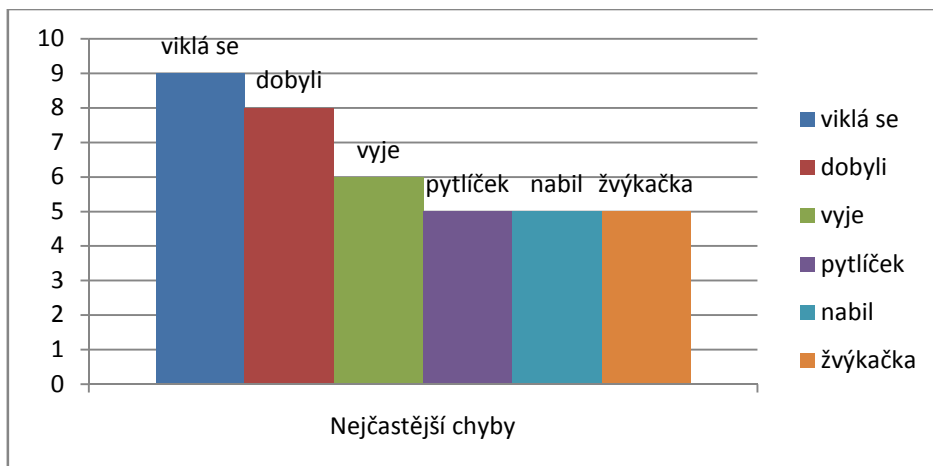
Žáci, kteří nepochižovali pravidelně vyjmenovaná slova, jsou v tabulkách označeni pod čísly 1 až 23.

Tabulka 13: Výsledky vstupního testu kontrolní skupiny žáků

VSTUPNÍ TEST – kontrolní skupina žáků																								
SLOVA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	chybovost
viklá se	0	1	1	1	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	9
mi (mně)	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
pytlíček	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
blýskal	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3
slepiš	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
nabil	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	1	5
vytáhli	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2
třpytil	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
pyšná	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
vzlykání	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
vysyp	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
dobyli	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	8
vyplazuje	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	4
sivá	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
pytlák	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
bylinkový	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2
syrové	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2
žvýkačka	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	5
liška	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
syslova	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
pilná	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	4
býložravci	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
sirkou	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
myší	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
víkend	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
chmýří	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
vyje (vlk)	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	6
vír (vodní)	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
visel	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2
pyl	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
mlít	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
sýr	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
mýt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
fyzika	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
viděl	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
spolykal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
zíval	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
POČET CHYB	2	8	9	6	1	1	6	3	0	3	5	8	12	3	1	1	0	0	1	3	3	7	5	

Vysvětlivky 2: 1 = chybné řešení, 0 = správné řešení

Kontrolní skupina žáků bez pravidelného procvičování chybovala v úvodním testu méně než žáci z předešlé skupiny. Nejvyšší počet chybných výrazů činil 12. Tři žáci ve sledovaných výrazech neudělali ani jednu chybu. Přehled výrazů, ve kterých nejčastěji chybovalo více než 20 % žáků (tj. 5 žáků), je zaznamenán v grafu číslo 3.

Graf 3: Nejčastější chyby kontrolní skupiny žáků

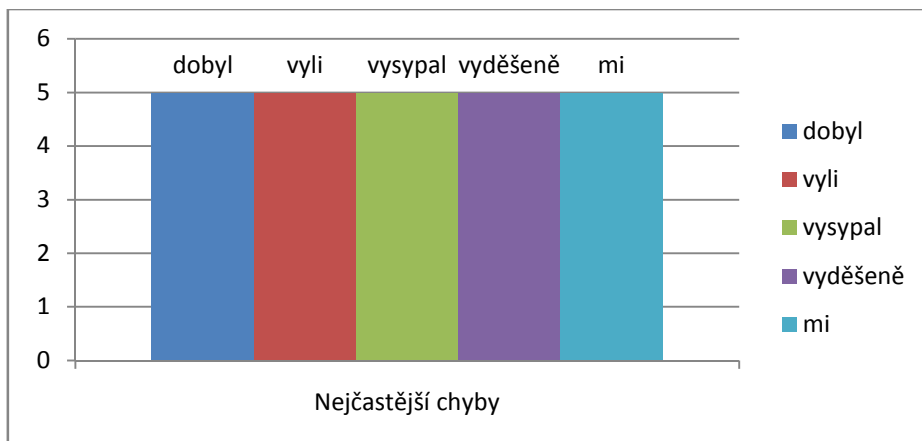
Nejčastější chyby se objevovaly v podobných slovech jako u přechozí skupiny. Slova *pytlíček* a *žvýkačka* si 5 žáků nespojilo s vyjmenovanými slovy *pytel* a *žvýkat*. Opět se objevila problémová slova, pro která lze použít obě *i/y* v závislosti na kontextu: *dobyli*, *vyje*, *nabil*.

Tabulka 14: Výsledky výstupního testu kontrolní skupiny žáků

VÝSTUPNÍ TEST – kontrolní skupina žáků																								
SLOVA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	chybovost
vyviklaný	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	
mi (mně)	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	5
pytlák	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
blýská	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	3
slepil	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
nabil (pušku)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
vyděšeně	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	5
třpytil	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
pyšná	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
vzlykání	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
vysypal	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	5
dobyl (do domu)	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	5
vyhřívala	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3
sivá	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
pytlák	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
bylinářka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
syrové	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	4
vyžvýkaná	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	3
liška	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
sysel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
pilně	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
býložravec	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
sirku	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
myšku	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
víkend	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	3
chmýří	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
vyli (vlci)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	5
výra (ptáka)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
visela (na lustru)	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	4
opyloval	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
mlít	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
se sýrem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
mýval	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
fyzik	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
vidím	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
polykal	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
zívání	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
POČET CHYB	4	7	4	3	4	3	2	0	0	2	5	3	6	1	2	1	1	3	0	5	0	5	3	

Vysvětlivky 3: 1 = chybné řešení, 0 = správné řešení, červené políčko = zhoršení, zelené políčko = zlepšení

I v této skupině se objevila zlepšení i zhoršení oproti úvodnímu testu. Ačkoliv kontrolní vzorek žáků celý měsíc neprocvičoval vyjmenovaná slova, poměrně hodně se jejich výsledky zlepšily. Slova, ve kterých se nejčastěji objevily chyby, uvádím v grafu č.4.

Graf 4: Nejčastější chyby kontrolní skupiny žáků 2

Výskyt chyb v problémových slovech nebyl tak častý. 5 žáků si zřejmě neuvědomilo předponu vy- ve slovech *vyděšeně* a *vysypal*. Dále se objevily chyby v homofonech *dobyl*, *vyli* a *mi*.

V tabulce číslo 11 uvádíme celkové počty chyb ve vybraných slovech z obou didaktických testů.

Tabulka 15: Přehled výsledků obou testů kontrolní skupiny žáků

ŽÁK	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
počet chyb																							
VSTUPNÍ TEST	2	8	9	6	1	1	6	3	0	3	5	8	12	3	1	1	0	0	1	3	3	7	5
VÝSTUPNÍ TEST	4	7	4	3	4	3	2	0	0	2	5	3	6	1	2	1	1	3	0	5	0	5	3

Z pozorovaných 23 žáků, došlo ke snížení počtu pravopisných chyb u 13. Tento počet činí více než polovinu z nich. Naopak větší počet chyb v závěrečném testu mělo 7 žáků. U zbylých třech respondentů nedošlo ke změně. V porovnání s experimentální skupinou jsou výsledky poměrně vyrovnané. Nepředpokládala jsem, že u kontrolního vzorku žáků dojde k tak velkému zlepšení. Jsem si však vědoma toho, že výsledky mého výzkumu nejsou všeobecně platné.

C) Studenti vysoké školy – experimentální skupina

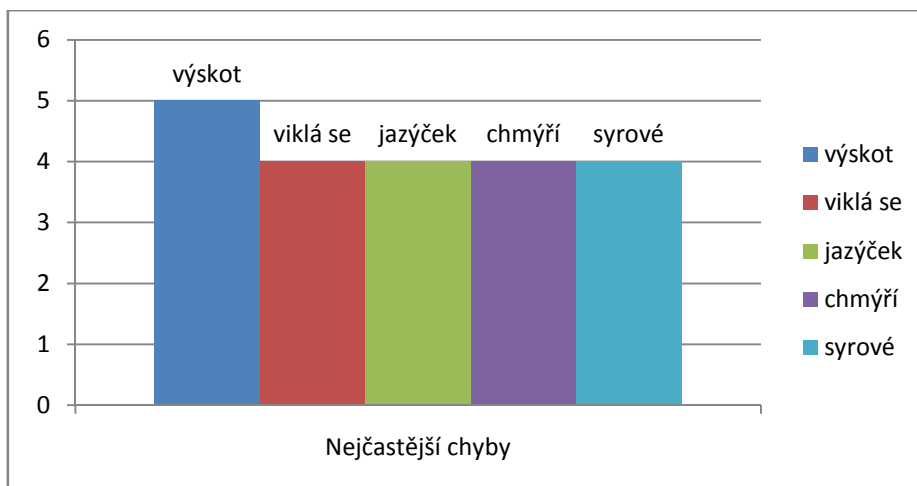
Pro pozorování zlepšení nebo zhoršení výsledků ve výzkumu byly studentům přiděleny kódy, pod kterými vyplňovali zadávané testy. V následující tabulce jsou zaznamenány výsledky ze vstupního testu.

Tabulka 16: Výsledky vstupního testu experimentální skupiny studentů

VSTUPNÍ TEST – experimentální skupina studentů																	
ČÍSLO	10	23	24	25	26	27	28	29	30	32	33	35	36	38	39	42	chybovost
mlít	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	2
třpytil	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
viklá	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	1	4
vichr	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
nabil pušku	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	3
vinula	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	2
blýskal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
syrové maso	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	4
zíval únavou	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	3
Bystrouška	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
žvýkačka	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
dobyli hradby	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	3
býložravci	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2
sivá (holubice)	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2
myší (kožíšek)	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
jazyček	0	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	4
pilná	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2
sítka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
brzičko	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
syslova	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
spolykal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
vyje (vlk)	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
chmýří	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	4
visel (na zdi)	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
výskot	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	5
neobvyklá	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
sýr	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
viděla	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
mýt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
POČET CHYB	2	5	2	3	2	0	10	2	1	2	1	2	12	6	1	4	

Vysvětlivky 5: 1 = chybné řešení, 0 = správné řešení

Z výsledků vstupního testu je zřejmé, že vyjmenovaná slova jsou problematickým pravopisným jevem i pro studenty vysoké školy. Dva studenti měli poměrně vysoký výskyt chyb – jeden z nich chyboval ve vybraných slovech desetkrát a druhý dvanáctkrát. Pouze jeden student se nedopustil ani jedné chyby a 3 studenti chybovali právě jednou. Za problémová slova považují ta, ve kterých chybovalo od 25 % (čili 4 a více) studentů. Jejich přehled je uveden v následujícím grafu č. 5.

Graf 5: Nejčastější chyby experimentální skupiny studentů

Z pozorovaných šestnácti studentů si 5 nespojilo slovo *výskot* s vyjmenovaným slovem *výskat*. Domnívám se, že slovo *viklá se* si 4 studenti představili jako slovo s předponou *vy-*. Stejný počet studentů chyboval ve slově *jazýček*, které je příbuzné slovu *jazyk* a ve slovech *chmýří* a *syrové*. Tato dvě slova patří do základních řad vyjmenovaných slov.

Po vstupním testu následovalo 8 týdnů, během kterých experimentální skupina studentů pravidelně jednou týdně vyplňovala krátké průběžné testy. Po každém testu dostali studenti zpětnou vazbu se správnými výsledky. Následoval výstupní test, podle jehož výsledků můžeme říci, zda pravidelné procvičování studentům přispělo ke zlepšení jejich výsledků.

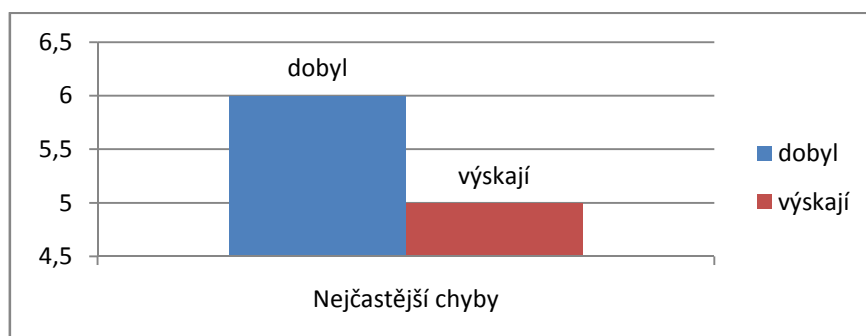
Tabulka 17: Výsledky výstupního testu experimentální skupiny studentů

VÝSTUPNÍ TEST – experimentální skupina studentů																		
SLOVA	10	23	24	25	26	27	28	29	30	32	33	35	36	38	39	42	chybovost	
mlít	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	3	
třpytil	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	
vyviklaný	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	3	
vichřice	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
nabil	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	
závin	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
blýská se	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	2	
syrové	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	3	
zívání	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	3	
bystrá	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
žvýkačka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	2	
dobyl	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	0	1	0	6	
býložravec	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	

SLOVA	10	23	24	25	26	27	28	29	30	32	33	35	36	38	39	42	chybovost
sivá	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
myšku	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
jazýček	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
pilně	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2
sítko	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
brzy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
sysel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
polykal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
vyli (psi)	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2
chmýří	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
visela	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	3
výskají	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	5
neobvyklou	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
se sýrem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
vidím	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
mýval	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	2
POČET CHYB	1	5	0	2	1	2	2	2	0	2	1	6	4	8	5	1	

Vysvětlivky 6: = chybné řešení, 0 = správné řešení, červené políčko = zhoršení, zelené políčko = zlepšení

Oproti vstupnímu testu můžeme upozorovat zlepšení v celkovém počtu chyb. Nejvyššího počtu chyb (8 chyb) dosáhl jeden student. Dva studenti se nedopustili žádné chyby a čtyři studenti udělali pouze 1 chybu ve sledovaných slovech. Pravidelné procvičování mělo největší efekt na slova *syrové*, *vyli*, *chmýří* a *výskají*. Objevily se však i jevy, ve kterých došlo oproti vstupnímu testu ke zhoršení. V následujícím grafu uvádím slova, ve kterých studenti chybovali nejčastěji.

Graf 6: Nejčastější chyby experimentální skupiny studentů 2

Ve výstupním testu nedocházelo k tak častému chybování v jednotlivých slovech jako ve vstupním testu. Nejčastější chyby se vyskytovaly ve slovech *dobyl* a *výskají*. Oba zmiňované výrazy jsou homofonní a v závislosti na kontextu v nich píšeme tvrdé *y* nebo měkké *i*. V komparaci s grafem ze vstupního testu si můžeme povšimnout, že

studenti opakovali chyby ve slovech *výskot* a *výskají*. V ostatních slovech se však zlepšili a nečinili v nich chyby v takovém množství jako předtím.

Pro zřetelnější porovnání výsledků ze vstupního a výstupního testu přikládám tabulku:

Tabulka 18: Přehled výsledků obou testů experimentální skupiny studentů

STUDENT	10	23	24	25	26	27	28	29	30	32	33	35	36	38	39	42
počet chyb																
VSTUPNÍ TEST	2	5	2	3	2	0	10	2	1	2	1	2	12	6	1	4
VÝSTUPNÍ TEST	1	5	0	2	1	2	2	2	0	2	1	6	4	8	5	1

Výsledky studentů experimentální skupiny ukazují, že u osmi z nich došlo ke zlepšení v počtu chyb. U čtyřech studentů je zřejmé zhoršení a u zbývajících čtyřech se celkový počet chyb nezměnil. Můžeme tedy říci, že polovině pozorovaných studentů pravidelné procvičování prospělo a odrazilo se na jejich výsledcích, čímž se má hypotéza potvrdila. Naopak mne překvapilo, že se dva studenti ve vstupním testu dopustili tak vysokého počtu chyb. Právě u nich ale můžeme pozorovat výrazné zlepšení ve výstupním testu.

D) Studenti vysoké školy – kontrolní skupina

Pro komparaci výsledků experimentální skupiny uvádím výsledné tabulky a grafy kontrolní skupiny studentů. Stejně jako předchozí skupina studentů byli respondenti vedeni pod svým kódem, který je uveden i v tabulkách.

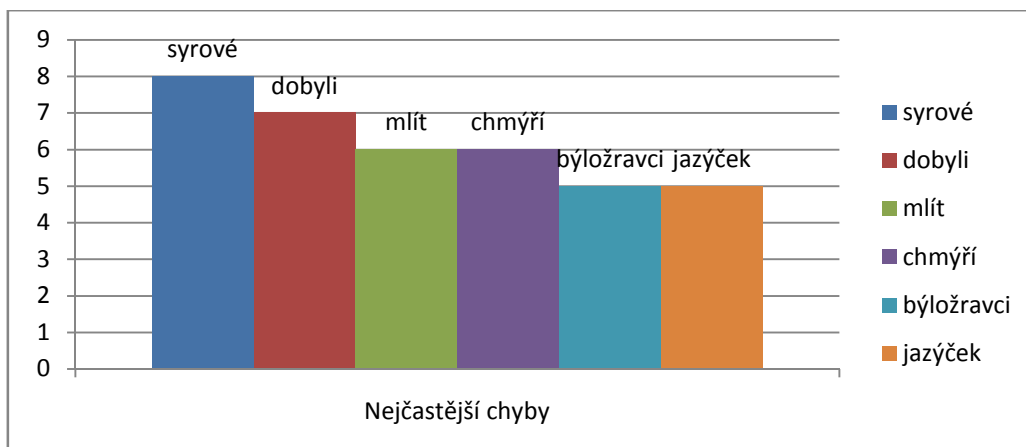
Tabulka 19: Výsledky vstupního testu kontrolní skupiny studentů

VSTUPNÍ TEST – kontrolní skupina studentů																				
SLOVA	1	3	4	5	6	7	8	11	12	13	14	15	18	20	22	31	34	40	chybovost	
vinula	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	
mlít	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	1	1	0	6	
viklá	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	
blýskal	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	4	
vysyp	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	
vzlykání	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	
nabil	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	
jazyček	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	5	
zíval	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	
sivá	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	2	
syrové	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	0	1	1	0	0	8	
brzičko	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	4	
dobyli	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	0	0	1	1	0	0	7	
syslova	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	
býložravci	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	5	
žvýkačka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	
pilná	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	
sítko	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	
pytlák	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	
výskot	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	4	
viděla	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	3	
chmýří	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	1	0	0	1	1	0	6	
visel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	2	
vír (vodní)	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	
vyje (pes)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	2	
neobvyklá	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	3	
sýr	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	
spolykal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	2	
vichr	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
POČET CHYB	3	3	5	1	2	3	4	1	6	0	6	13	5	1	10	9	9	1		

Vysvětlivky 4: 1 = chybné řešení, 0 = správné řešení

Nejvyšší počet chyb u kontrolní skupiny studentů činil 13, 10 a 9 chyb ve vybraných slovech. Pouze jeden student pracoval bez chyby a čtyři studenti se dopustili jedné chyby. Výsledky vstupních testů obou skupin studentů jsou velmi podobné.

I v této skupině mohu v grafu uvést výrazy, ve kterých se chybovalo nejčastěji. Do grafu zaznamenávám slova, v nichž chybovalo více než 5 studentů (27 % studentů).

Graf 7: Nejčastější chyby kontrolní skupiny studentů

Z grafu je patrné, že kontrolní skupina studentů si zřejmě neuvědomila, že slovo *syrové* je pouze jiný tvar vyjmenovaného slova *syrový*. Obtížným se ukázalo být i slovo *dobyli*, které bylo v kontextu myšleno jako *získali*. Výraz *mlít* je všeobecně problémový, mnoho lidí si ho zřejmě spojuje v souvislost s vyjmenovaným slovem *mlýn*. Domnívám se, že si studenti neuvědomili, že *chmýří* patří přímo do řady vyjmenovaných slov po M. Ani u slov *býložravec* a *jazýček* si nespojili příbuznost ke sloům *bylina* a *jazyk*.

Po osmítýdenní odmlce jsem studentům zadala výstupní test, který dopadl následovně:

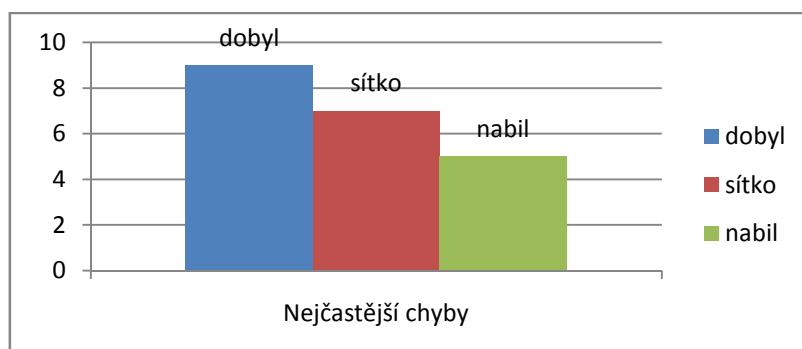
Tabulka 20: Výsledky výstupního testu kontrolní skupiny studentů

VÝSTUPNÍ TEST – kontrolní skupina studentů																				
SLOVA	1	3	4	5	6	7	8	11	12	13	14	15	18	20	22	31	34	40	chybovost	
závin	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
mlít	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	3
vyviklaný	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	4
blýská se	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
vyděšeně	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
vzlykání	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
nabil	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	5
jazýček	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	3
zívání	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
sivá	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3
syrové	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	3
brzy	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
dobyl	1	1	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	9
sysel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
býložravec	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	3

SLOVA	1	3	4	5	6	7	8	11	12	13	14	15	18	20	22	31	34	40	chybovost
žvýkačka	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	3
pilně	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	3
sítko	0	0	0	0	1	1	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1	0	7
pytlák	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
výskají	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	3
vidím	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
chmýří	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
visela	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2
výra	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
vyli (vlci)	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
neobvyklou	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
se sýrem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
polykal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
vichřice	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2
POČET CHYB	3	3	3	0	4	4	7	2	6	1	3	6	2	0	5	5	5	1	

Vysvětlivky 5: 1 = chybné řešení, 0 = správné řešení, zelená barva = zlepšení, červená barva = zhoršení

Nejvyšší počet chyb (7 chyb) se objevil u jednoho studenta. Dva studenti se nedopustili ve výstupním testu ani jedné chyby a dva studenti chybovali pouze jednou. To znamená, že nejvyšší počet chyb ze vstupního testu klesl a žádný student nechyboval více než desetkrát. Objevovala se zde slova, která činila studentům potíže a chybovalo v nich více než 5 studentů. Jejich přehled je uveden v následujícím grafu.

Graf 8: Nejčastější chyby kontrolní skupiny studentů 2

Ve srovnání s chybami ve vstupním testu se v nejčastějších chybách opět objevilo slovo *dobyl*. V ostatních výrazech z předešlého testu se studenti zlepšili. Naopak k výraznému zhoršení došlo u slov *sítko* a *nabil*. V tabulce uvádím přehled chyb jednotlivých studentů z obou testů.

Tabulka 21: Přehled výsledků obou testů kontrolní skupiny studentů

STUDENT	1	3	4	5	6	7	8	11	12	13	14	15	18	20	22	31	34	40
počet chyb																		
VSTUPNÍ TEST	3	3	5	1	2	3	4	1	6	0	6	13	5	1	10	9	9	1
VÝSTUPNÍ TEST	3	3	3	0	4	4	7	2	6	1	3	6	2	0	5	5	5	1

Testy kontrolní skupiny studentů ukázaly, že u devíti studentů došlo ke snížení počtu chyb, čili k celkovému zlepšení ve výstupním testu. Čtyři studenti podali stejné výkony v obou testech a pět studentů se ve výstupním testu zhoršili.

Z výsledků lze říci, že obě pozorované skupiny studentů dosáhly zlepšení, i přesto, že kontrolní skupina neprocvičovala vybraná vyjmenovaná slova pravidelně. Překvapilo mne, že výstupní testy kontrolní skupiny dopadly o tolik lépe než testy vstupní.

6.2 Zhodnocení hypotéz

Obě věkové skupiny prokázaly velmi podobné výsledky. V experimentálních skupinách došlo ke zlepšení, které můžeme přisuzovat právě průběžným krátkým textům, čímž se potvrzují hypotézy 1 a 2. Překvapivě se taktéž ze svých chyb ve vstupním testu poučily i kontrolní skupiny žáků a studentů a i jejich výsledky ve výstupním testu byly lepší. Tento fakt vyvrací stanovené hypotézy 3 a 4 a značí, že se z jedné chyby dokáží žáci či studenti poučit. Domnívám se však, že výsledky testů všech skupin mohly být ovlivněny již zmíněnými faktory, proto je nelze považovat za všeobecně platné. Na základě výsledků lze říci, že pravidelné procvičování učiva je efektivní pro jeho upevnění a osvojení.

6.3 Doporučení pro praxi

Ve školní praxi bývalo běžné procvičovat učivo pomocí pracovních sešitů a učebnic, v nichž se učitelům nabízela různá cvičení. V současné době mnoho kreativních pedagogů zařazuje nejrůznější didaktické hry, využívá moderní didaktickou techniku a vyrábí si své vlastní pomůcky. Děje se tak proto, aby se žákům dostávalo učivo zábavnější formou, namotivovalo je to k práci a současně se rozvíjely klíčové kompetence. Každá z těchto forem výuky má své výhody a nevýhody. Pro komparaci klasické formy procvičování s formou hry uvádím tabulku:

Tabulka 22: Komparace forem procvičování

KLASICKÁ FORMA PROCVIČOVÁNÍ	FORMA HRY
VÝHODY	
<ul style="list-style-type: none"> - frontální práce - jednostranné požadavky - přehled učitele o výsledcích jednotlivců - krátký čas na přípravu 	<ul style="list-style-type: none"> - zábavné a motivující - podpora kooperace mezi žáky - nepřímé učení - podpora zájmu o vzdělání - často pohybové aktivity - při dobrém vedení podporuje zdravou soutěživost dětí
NEVÝHODY	
<ul style="list-style-type: none"> - nezábavné - nemotivující - dril - nepodporuje kontakt mezi žáky 	<ul style="list-style-type: none"> - dlouhý čas na přípravu - výroba pomůcek - těžké hodnocení individuálních výsledků - soutěživost – některé děti nejsou dostatečně průbojné a mohou mít strach z prohry

Ve svém výzkumu jsem použila písemné techniky, které jsou využívány nejčastěji. Podle výsledků lze říci, že je takový způsob procvičování efektivní, ale nezdál se mi být dostatečně motivující. Proto bych ve své budoucí praxi volila nejen tyto formy cvičení, ale zařadila bych didaktické hry, které v dětech probouzí zájem o poznání jazykových jevů. Navrhuji tedy některé hry nebo jejich možné varianty pro procvičení vyjmenovaných slov. Vycházela jsem z obecně známých her doporučených didaktiky (Brabcová 1990) a modifikovala je k výše zmíněnému účelu.

Hry vhodné pro procvičení pravopisu:

1. Chaos

Hra Chaos spočívá v tom, že žáci dostanou libovolné množství písmen chaoticky uspořádaných za sebou. Jejich úkolem je poskládat z nich co nejvíce vyjmenovaných nebo příbuzných slov.

Ž A N B O M A L E Y S T I V I Z R K Ý P

Příklady slov: syn, sytý, býk, kobyla, žvýkat, pytel, pyl, pysk, netopýr, kopyta, zvykat, my, být, bydlit atd.

Přínos hry pro výuku gramatiky: Prostřednictvím hry žáci rozvíjí svoji kreativitu, osvojují si vyjmenovaná slova, pracují s písmeny a utváří z nich celky slov.

2. Pohádka

Tato hra je určena pro všechny žáky. Jejich úkolem je vymyslet pohádku nebo příběh. Ve vymýšlení se střídají po větách. V každé větě by mělo být zahrnuto alespoň jedno vyjmenované nebo příbuzné slovo. Výběr slov můžeme zcela nechat na hráčích nebo jim zadáme slova, která v příběhu musí použít. Učitel je v této hře pouze jako zapisovatel příběhu. Díky této hře žáci přemýšlí o vyjmenovaných slovech a rozvíjí svoji kreativitu. Třída se může rozdělit i do menších skupinek a příběhy se následně mohou zhodnotit a vystavit.

Příklad:

Byl krásný jarní den. Po louce skákaly kobylinky. Mamince v záhonku rostl pýr. Nebyla z toho smutná, vytrhala ho a dala ho sníst býkovi. Po tom šla maminka s kobyloou ke kováři. Ten jí udělal krásné podkovy na její kopyta. Maminka byla moc pyšná. Když se venku setmělo, vylétli netopýři. Vypadali strašidelně. Začalo se blýskat a ozývaly se hromy. Slyšel jsem, jak déšť bubnuje do střechy. Počasí bylo opravdu sychravé. Báł jsem se, že budou povodně, ale maminka říkala, že zbytečně sýčkuji. Umyl jsem se a šel jsem se raději vyspat.

Přínos hry pro výuku gramatiky: Žáci rozvíjí kreativitu a kooperaci prostřednictvím pravopisných jevů. Prakticky využívají gramatickou problematiku, opakují vyjmenovaná slova a tvoří jejich jiné tvary a slova příbuzná.

3. Magnetky

Princip hry je stejný jako u domina. Žáci se rozdělí do dvojic nebo trojic, každá skupina obdrží kartičky se slovy. Na každé kartičce budou napsána dvě slova. Úkolem žáků je přiřadit k jedné kartičce jinou kartu se slovem příbuzným ke slovu z první karty. Tato dvě slova se k sobě přitahují stejně jako magnetky a jedině spolu mohou tvořit dvojici.

Příklad:

<i>mýdlo</i>	žvýkat	→	žvýkačka	sítka	→	sít'	dobyvatel	→	dobýt	viklat
<i>třpyt</i>	výskají	←	výskot	pilná	←	pilně	mlýnář	←	mlýn	vyviklaný
↓	jazyk	→	jazyček	býlí	→	býložravec	sirka	→	síra	zlozvyk
↓	zívání	←	zívat	pyšná	←	pýcha	sivý	←	sivá	zvykat

Přínos hry pro výuku gramatiky: Žáci si osvojují vyjmenovaná slova, uvědomují si příbuznost mezi slovy a rozlišují slova vyjmenovaná od slov, která nepatří do řad vyjmenovaných slov.

4. Běhavá

Žáci jsou rozděleni do 3 skupin. Učitel připraví na tabuli slova do třech sloupců, v každém slově vynechá i/y po obojetné souhlásce. Každé skupině patří 1 sloupec se slovy. Žáci postupně běhají k tabuli. Jejich úkolem je doplnit správné i/y a vedle napsat vyjmenované slovo, od kterého je to slovo příbuzné odvozeno. Pokud není slovo vyjmenované ani příbuzné, doplní pouze i.

Příklad:

žv_kačka	nab_l poušku	p_tlák
jaz_ček	s_rové maso	v_r houká
z_vat	b_ložravci	s_chravp
třp_t	v_kend	s_tko
op_loval květy	B_strouška	chm_říčko
dob_l hradby	ml_nář	v_tí psů

Přínos hry pro výuku gramatiky: Hra Běhavá podporuje opakování a upevňování vyjmenovaných slov, žáci hledají základní slovo ke slovu příbuznému a rozlišují slova, která patří nebo nepatří k vyjmenovaným slovům.

5. Páry

Hra je založena na principu pexesa. Žáci se rozdělí do dvojic. Každá skupina dostane balíček kartiček. Na kartičkách jsou páry slov, které jsou spolu příbuzné a mají vynechána y/i. Po rozmíchání se karty vyrovnají na stůl tak, aby slovo bylo směrem

k zemi. Po té hráč otáčí dvě karty. Do slov slovně doplní správné *i/y*, odůvodní a navzájem se opravují. Cílem hry je najít správnou dvojici slov, procvičit vyjmenovaná slova a rozvoj spolupráce.

Příklad kartiček:

<i>žv_kat</i>	<i>vyv_klaný</i>	<i>p_lná</i>	<i>z_vat</i>	<i>b_lina</i>	<i>s_pký</i>
<i>p_tlák</i>	<i>s_t'</i>	<i>p_šná</i>	<i>s_sel</i>	<i>v_skot</i>	<i>jaz_k</i>
<i>vys_pat</i>	<i>b_ložravec</i>	<i>děti</i> <i>v_skají</i>	<i>chm_ří</i>	<i>dob_vatel</i>	<i>p_tel</i>
<i>b_k</i>	<i>dob_l</i> <i>hradby</i>	<i>s_tko</i>	<i>z_vání</i>	<i>žv_kačka</i>	<i>v_klat</i>
<i>b_čí</i>	<i>s_slovo</i>	<i>jaz_ček</i>	<i>p_cha</i>	<i>p_lně</i>	<i>ochm_řený</i> <i>pták</i>

Přínos hry pro výuku gramatiky: Při hledání příbuzných dvojic slov se žáci zaměřují na společnou část dvou jevů, upevňují si vyjmenovaná slova a uvědomují si příbuznost slov.

6. Příbuzenstvo

Děti dostanou od paní učitelky jedno vyjmenované slovo. Jejich úkolem je během předem domluveného času vymyslet co nejvíce příbuzných slov k zadanému slovu. Kdo vymyslí nejvíce "příbuzenstva" k zadanému slovu, je vítěz.

Příklad:

Žvýkat – *žvýkačka, přežvýkavec, vyžvýkaný, žvýkací, žvýkání, nežvýkej,...*

Pytel – *pytlíček, pytlík, pytlák, pytlovina, pytláčit, napytlovat, strašpytel,...*

Zvykat – *zlozvyk, zvyklost, zvyklý, nezvykej si, neobvyklý, návykový, návyk,...*

Plynout – *plyn, uplynulý, vyplývat, splývat, plynatý, plynný, rozplynout,...*

Přínos hry pro výuku gramatiky: Žáci si rozvíjí jazykovou zásobu, objevují nová slova a zapojují svoji kreativitu. Zároveň opakují vyjmenovaná slova.

7. Slovní druhy

Při hře Slovní druhy si žáci procvičují nejen vyjmenovaná slova, ale také 3 slovní druhy. Žáci mají tabulku se třemi sloupci – v jednom sloupci bude nadpis

PODSTATNÁ JMÉNA, v dalším PŘÍDAVNÁ JMÉNA a v poslední SLOVESA. Učitel dětem říká slova, oni slovo zapíší do vhodného sloupce a odvodí od něho zbylé slovní druhy. Pokud některý slovní druh nejde vymyslet, nechají prázdné pole.

Příklad:

<i>PODSTATNÁ JMÉNA</i>	<i>PŘÍDAVNÁ JMÉNA</i>	<i>SLOVESA</i>
<i>žvýkačka</i>	<i>žvýkací</i>	<i>žvýkat</i>
	<i>vysypaný</i>	
<i>dobyvatel</i>		
		<i>zítvat</i>
	<i>třpytivý</i>	
<i>viklavost</i>		
		<i>blýskat se</i>
<i>jazykolam</i>		

Přínos hry pro výuku gramatiky: Žáci převádějí slovo z jednoho slovního druhu do jiného, využívají svou kreativitu k tvorbě příbuzných slov a přitom zároveň procvičují vyjmenovaná slova.

8. Pamatovák

Hra Pamatovák je založena na podobném principu jako Kimova hra. Učitel na tabuli napíše slova – vyjmenovaná i jiná. Žáci mají čas na zapamatování slov, po chvíli jsou slova zakryta a žáci musí vypsát co nejvíce slov, které si zapamatovali a musí být pravopisně správně. Těžší variantou této hry je, že si žáci opět musí zapamatovat slova, potom paní učitelka některá slova z tabule smaže a žáci musí chybějící slova doplnit.

Příklad použitých slov:

žvýkačka sítko výskat viklat siva blýskát chmýří mlít jazyček

Přínos hry pro výuku gramatiky: Rozvoj pamětních dovedností, pamětné osvojení pravopisně správného tvaru slov.

7 Závěr

Hlavním cílem mého výzkumu bylo zjistit, zda je pravidelné procvičování vyjmenovaných slov efektivní pro jejich správné použití v textech. Procvičování učiva bývá obecně pro děti přínosné, osvojují si tím probíranou látku a následně ji dokáží aplikovat při dalších aktivitách. Pro výzkum jsem použila pravopisná cvičení, která jsou na základních školách nejčastěji využívána z důvodu časové úspornosti a nepřiliš náročné přípravy. Při procesu učení je důležité u žáků podpořit nejen vnější, ale i vnitřní motivaci. Proto by bylo vhodné doplňovat standardně používaná cvičení k procvičení pravopisných jevů o zábavnější formy cvičení.

Trendem dnešní doby je zařazení didaktických her, pomůcek a digitálních učebních materiálů. Jsou pro děti více motivující a zábavnější než drilová cvičení a učení je tak více baví. Rámcový vzdělávací program podporuje tyto moderní metody učení, mohou být jednou z cest k naplnění klíčových kompetencí u žáků. Nevýhodou těchto způsobů procvičení může být časová náročnost přípravy pomůcek. I přesto by se pedagogové neměli bát využívat moderní techniky a měli by jít naproti aktuálním trendům a nacházet nové cesty a způsoby pro efektivní procvičení učiva. Hravé formy učení podporují také kooperaci žáků, zájem o vzdělávání a nepřímé učení.

Použitím vhodné formy procvičování lze i v rámci výuky pravopisného učiva rozvíjet jazykový cit, slovní zásobu a komunikační dovednosti, tedy schopnosti a dovednosti, které žáci potřebují pro úspěšné zapojení do společnosti vrstevníků i dospělých.

Protože jsem během svého šetření zjistila, že osamocené procvičování gramatického učiva nemá až takový efekt, jak by se dalo předpokládat, budu ve své budoucí praxi dbát na to, abych pravopisné učivo svým žákům více přibližovala formou prakticky zaměřených her a prostřednictvím komunikačních technik.

Seznam použité literatury

BRABCOVÁ, R., 1990. *Didaktika českého jazyka pro studující oboru učitelství na prvním stupni základní školy*. 1. vyd. Praha : SPN. 183 s. Učebnice pro vys. školy. ISBN 80-04-24251-0.

BRABCOVÁ, R., 1986. *Didaktika českého jazyka pro 2.– 4. ročník ZŠ*. 2. vyd., 1. vyd. v SPN. Praha : SPN. 202 s.

ČECHOVÁ, M., 2000. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV. ISBN 80-85866-57-9.

ČECHOVÁ, M. - STYBLÍK, V., 1998. *Čeština a její vyučování : didaktika českého jazyka pro učitele základních a středních škol a studenty učitelství*. 2., upr. vyd. Praha : SPN. 264 s. ISBN 80-85937-47-6.

DAVID, M., 1993. K problematice vyjmenovaných slov. *Komenský*, roč. 117, č. 9/10, s. 215.

DVORSKÝ, L., 1995. *Český jazyk pro třetí ročník*. 1. vyd. Všeň : Alter. 151 s. ISBN 80-85775-29-8.

HARTMANNOVÁ, V., 1998. *Pravidla českého pravopisu*. 4. vyd. Olomouc: Olomouc. ISBN 80-7182-073-3.

HAUSER, P. - ONDRÁŠKOVÁ, K., 1991. *Základy didaktiky českého jazyka pro první stupeň základní školy : Určeno pro posl. fak. pedagog.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. 93 s. ISBN 80-210-0239-5.

HUBÁČEK, J., 1997. Vyjmenovaná slova a předpona vy-. *Komenský*, roč. 121, č. 9/10, s. 189-190.

HUBÁČEK, J., 2000. Anketa k úpravě řad vyjmenovaných slov. *Komenský*, roč. 124, č. 7/8.

KELIŠOVÁ, D., 1999. *Vyjmenovaná slova*. 1. vyd. Praha : Linx & spol., 27 s. P.E.T.R. ISBN 80-902311-1-X.

KONOPKOVÁ, L., TENČLOVÁ, V., 1994. *Český jazyk 3 : pro 3. ročník základní školy*. Díl 2. 2. vyd., ve Fortuně 1. vyd. Praha : Fortuna. 72 s. ISBN 80-7168-165-2.

KOUKAL, P., 2000. K úpravě řad vyjmenovaných slov. *Komenský*, roč. 125, č. 1/2, s. 18-19.

KŘIVSKÁ, A., 2000. K anketě o vyjmenovaných slovech. *Komenský*, roč. 125, 1/2, s. 19-20.

MIKULENKOVÁ, H., c1997. *Český jazyk pro 3. ročník základního školství*. 1. díl. Olomouc : Prodos. 79 s. ISBN 80-85806-83-5.

Národní ústav pro vzdělávání: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [vid. 29. 1. 2013]. Dostupné z: <http://nuv.cz/ramcove-vzdelavaci-programy/prehled-upravy-rvp-zv>

Národní ústav pro vzdělávání: Vzdělávací program Národní škola [online]. [vid. 28. 1. 2013]. Dostupné z: <http://nuv.cz/ramcove-vzdelavaci-programy/prehled-upravy-rvp-zv>

Národní ústav pro vzdělávání: Vzdělávací program Obecná škola [online]. [vid. 29. 1. 2013]. Dostupné z: <http://nuv.cz/ramcove-vzdelavaci-programy/prehled-upravy-rvp-zv>

Národní ústav pro vzdělávání: Vzdělávací program Základní škola [online]. [vid. 29. 1. 2013]. Dostupné z: <http://nuv.cz/ramcove-vzdelavaci-programy/prehled-upravy-rvp-zv>

STAUDKOVÁ, H., 2001. K anketě o vyjmenovaných slovech. *Komenský*, roč. 125, č. 5/6, s. 101-102.

SVOBODOVÁ, J., KLÍMOVÁ K., 1998. *Čeština s maňáskem Hláskem: Pro 3. ročník základní školy*. Praha: Scientia. ISBN 80-7183-115-8.

TERČOVÁ, A., 2000. K úpravě řad vyjmenovaných slov. *Komenský*, roč. 125, č. 1/2, s. 20-21.

Univerzita Palackého v Olomouci: Systém vzdělávání v ČR [online]. [vid. 29. 1. 2013]. Dostupné z: http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/FTK-dokumenty/Katedra_kinantropologie/01avzdelavaciprogramy.pdf

Výzkumný ústav pedagogický [online]. [vid. 29. 1. 2013]. Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/Narodni_skola_1-9.pdf

Seznam příloh

Příloha A: Vstupní test žáka z experimentální skupiny žáků ZŠ

Příloha B: Průběžné testy žáka z experimentální skupiny žáků ZŠ

Příloha C: Výstupní test žáka z experimentální skupiny žáků ZŠ

Příloha A: Vstupní test žáka z experimentální skupiny žáků ZŠ

Test k procvičení vyjmenovaných slov

Diktát

Bybáři vytáhli rybu v síti. Myslivec nabil pušku mábaji.
Musíme se myt každý den. Objívala se tiché rolykání.
Luk se kypylil. Byla pyšná na svého syna. Vyhlá se
mí rub. Šepič by papírý. Vyšp den vylliček.

Doplň i, í, y, ý:

byl_lnkový čaj, sy_yrové maso, vy_yplazuje jaz_yček, prodloužený v_lkend, z_lval únavou,
by_yložravci, m_lluje M_llenu, my_yslím na tebe, s_lvá holub_lčka, ob_yčejná hračka, l_lška
By_ystrouška, p_llná včelka, v_yplivní žv_ykačku, škr_ltla s_lrkou, doby_yli hradby, šikovný
py_ytlák, sy_yslova zásoba, my_yší kožíšek

Oprav chyby v diktátu:

Žába lapila hmyz jaz_ykem. Na v_ystavě byl můj obraz. Spolykal čerstvý s_yr. Kočka ly_yže
misku. Přemysl si hraje na pís_yku. Viděl jsem vodní vý_yr. V předs_yni víje Alík. Viděla
jsem slep_yše. Nebaví mě fyzika. Hladil mu chm_yří. Visel na zdi. Od_yfoukl p_yl z květiny.
Ve ml_yně budou mlít. Venku je s_ychravo. Jez do s_yta.

5 chyb

Příloha B: Průběžné testy žáka z experimentální skupiny žáků ZŠ

Cvičení k osvojení vyjmenovaných slov č.1

trp_yt drahých kamenů, br_zy koup_i me byt, venku zuř_i v_i chřice, v_yv_iklaný strom, l_iščí kožíšek, ob_čejná slep_ice, medv_ědek m_yval, V_ilém Dob_yvatel, kočič_i jaz_yčky, studený pros_inec, nenas_ytní b_yložravci, v_yp_il mi vodu, zam_yšlený p_ytlák, houkání v_yra, l_ychokop_itníci, s_ychravé počasí, p_ilník na nehty, zm_ije zas_yčela, ptačí chm_yří, stará žv_ykačka, z_ival nudou, lep_idlo v_ys_ychá, ob_ilné kl_ičky, rozb_ité s_ytko, mrskat b_ičem, malá kob_ylka, cíl je bl_yzko, přírodop_is, zb_ytečná práce, hb_itá rybka, prach se v_yř_i, m_ynářova dcera, b_ilá p_echavka, lesní v_ila, letíme z Ruz_ně, navoskoval l_iže, rozčep_irený účes, děravé s_ilonky, upl_inul týden, opel_ichaný zajíc

Procvičování vyjmenovaných slov 4 – doplňování i,í/y,ý

v_isací zámek, skvělá nab_idka, z_iral na mě, p_ichlavý bodlák, L_ysá hora, nesm_yslný úkol, vlak vy_kolejil, škrtl s_irkou, sp_ylávání, sb_irat p_yl, ml_yn se točí, slep_yš je plaz, L_itom yšl, v_yr houkal, žv_ykal žv_ykačku, rozb_il tal_iř, ob_yvatel L_iberce, rozm_ychal těsto, lesní m_ytina, kl_ikatě se v_ynul, textilní prům_ysl, b_yl_inářka, v_yp_il celou láhev, s_ykorky odlétly, v_yz_yval ho na souboj, p_yln s_yčel, sudokop_ytníci, zametal p_il_iny

Cvičení vyjmenovaná slova 5

Venku vál v_ychr z hor. Alík v_yje na měsíc. Již jsem s_it. Visel jsem obilí. Doma jsem byl byt. Pilně jsem se učila. Rozv_yřil se tu prach. Nas_islil si zásoby jídla. Pýcha předchází pád. Os_ipál se po ovoci. Na provaze jsem udělal smyčku. Oz_ivalo se lítostivé vzlykání. Pl_yžil se pod okny. Tatiček koupil nový p_ilnoměr. Přijďte k nám pozítří. Pobyl prkno hřebíky. Má neob_yčejné schopnosti. Vynesl jsem odpadky. Jsem dobrý fylozof. Protrhl jsem síťku. V_yz_yval mě na souboj. Krabíčka od syrek.

Cvičení k osvojení vyjmenovaných slov č.2

Oprav chyby v textu:

Byla to velká v_iška. Chci b_it bystrá. Vyhodil si z kopítka. Klopítl přes práh. Šperk se bl_iští. Viděl jsem s_yčka. Je velmi p_išná. Musím uml_it obilí. Pískal na p_išťalu. Ov_ynula se šálou. To těsto je syrové. Visel jsem hrách. Dobíval se do domu. Děti venku výskají. Viděl jsi nějakého přez_yvkavce? Vlci vyli na měsíc. Hlasitě z_yval. Osychala rychle. Pilná včelka s_bírala p_il z květů. Umyla jsem nádobí. Potřebuji přes_ipací hodiny.

27. dubna

Mýška běžela po bytě. Hodiny odbíjejí
půlnoc. ~~V~~ysel jsem brácha. Nalícila si
obličej. Umyla jsem misku. Blízko se
blýsklo. Letěla tu siva holubička.
~~V~~yzíval mě na souboj.

4. května

Uplynul týden. Hodiny visí na zdi. Klepal se,
jako osika. Pryčoval květy. Bydlí ve
Vysokém Mýle. Na hlavě má lysinu.
Odbyl domácí úkol. Nejsem neomylný.
Tenka ručička vichřice.

Příloha C: Výstupní test žáka z experimentální skupiny žáků ZŠ

Závěrečný test - Vyjmenovaná slova

Diktát

Ulyšel jsem vylhání. Umyl si obličej. Tíral na mě v děšení.
Nylivec nabíl púřhu nábojů. Chláb se vjrem mi chutná. Hledám
krabíčku z trébiky. Těnkou je velká vichřice. Zavřel výra do
hlece. Býh je býlořavec.

Doplňování i,í/y,ý

kočičí jazýček, byl nářka, víkend skončil, děti venku vřskají, opyloval květy, zamílovaný Míloš,
býstrá líška, chmýří poletuje, rozbíté sítko, vžvýkaná žvýkačka, zapálil sárku, sívá holubce,
doby se do domu, plně uklízela, medvědek mýval, zívání z únavy, vřvřklaný zub, nesmyslný
souboj, mlít obli, jablečný závěs, pískal radostí, vřdím myšku, špatný zlovřek, býdlí blůzko,
jsem fřzk, psi vřli

Oprav chyby v diktátu

Opice vysela na lustru. Polykal jsem pylulky. Dal my neobvyklou hádanku. Břýská se na lepší časy.
Drahokam se třpítil. Znáš lychokopytníky? Jedl šírové maso. Díval se na mě z veliké výšky. Na
mýtině se vihřívala zmyje. Pytlák střelil zajíce. Jsem pyšná na svého šina. Slepil mi lysty. Mám
rozčepýřené vlasy. Brzi se uvidíme. Sýkorky odlétly. Vysípál jsem pytlík s bonbóny. Sysel je
hlodavec.